VICENȚIU BUGARIU
(1908–1932)

IULIAN GROZESCU
(1839–1872)

Prefață de
SEVER BOCU

VICENŢIU BUGARIU
(1908 – 1932)

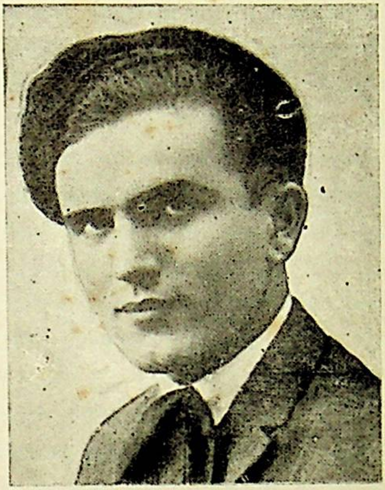
IULIAN GROZESCU
(1839 – 1872)

Prefaţă
de
SEVER BOCU

EDITURA AUREL BUGARIU

1941

TIPOGRAFIA „VOINŢA" TIMIŞOARA

Vicențiu Bugariu

Prefață

In cimitirul din Comloş îşi dorm somnul de veci, în aceeaşi criptă, doi luceferi ai orizonturilor bănăţene pe cari românismul i-a înregistrat, apărând şi dispărînd, după scurte luciri, pentru totdeauna.

Iulian Grozescu, unul, nu mai e un versuitor, pe la mijlocul veacului trecut, ci un veritabil, poet, al Renaşterei, un formulator liric al postulatelor politice, un bard al câmpiilor torontale. In el se zbat probleme integrale româneşti, revoluţionar, pătimaş. E bănuit prin cercetări ulterioare, ca părtaş, dacă nu ca făptuitor — asasinii rămânând necunoscuţi — al asasinării lui Barbu Catargiu, prim-ministrul de atunci (1862), marele reacţionar, apărător al feodalităţii. Ca un alt Murgu, Grozescu se amestecă militant, şi precum vedem, funest, în treburi de stat, ce nu-l privesc, ca cetăţean al unui alt stat, străin, pe care el nu şi-l recunoaşte însă de patrie.

Grozescu este un intelectual, echilibrat, armonios, fin. Articolele sale risipite prin ziare şi reviste ca „Albina", „Concordia", „Familia" fac toate dovada acestui echilibru. Eseist minunat el stă alături de Iosif Vulcan, Iustin Pop fiu şi alţii printre cei mai culţi ai vremi lui. Poesiile sale nu sunt numai mostre de valoare istorico-literară. Sunt produse artistice, intrinsece, cari rezistă victorios marelui distrugător, care este timpul. Limba, îndeosebi, a lui Grozescu, este plină de sevă, mult deasupra celei a contimporanilor săi. Grozescu este un idealist, ca orice asuprit, nu însă un idealist anarhic. Revoluţionar nu înseamnă anarhist. Aceasta nu trebue confundat. Revoluţionarismul este idealism, sinceri-

tate, ce exclude laşitatea ce este în orice crimă. Dovadă că cu atentatul lui Barbu Catargiu nu s'a lăudat nimeni. Şi autorii şi făptuitorii şi-au ascuns fapta. Revoluţionarismul este lumină, atentatul întunerec. De aceea rămâne odios ori-care ar fi mobilul pentru care ar fi fost săvârşit, fie şi altruist. Intr'un foileton el ridică până 'n slavă pe bardul dela Braşov, pentru Răsunetul său, în altul elogiază opera lui N. Tincu-Velia, în altul îl apără pe Iosif Vulcan împotriva unui critic nemilos. Şi aşa mai departe. In toate e plin de măsură. Dealtfel dincoaci de munţi este permanent colaborator şi aderentul Mocioneştilor, (a fost redactor la „Albina" şi secretarul Asociaţiunii Culturale din Arad unde Anton Mocsoni era preşedinte)

Aceasta i Grozescu şi din orice parte l-am privi n'am putea identifica în el urme anarhice Cine ştie în ce medii a ajuns la Bucureşti, de ce curente politice a fost luat. Barbu Catargiu înota în impopularitate pentru idei pe care le susţinea chiar împotriva Domnitorului. După atentat, pentru a fugi de pe teatrul crimei, poate, sau atras de nostalgii, vine acasă, dar mai merge odată la Bucureşti (1870—1871) înainte de a muri. Şi tot acest zbucium, operă poetică genială, publicistică, literară, poetică, plină de avânt şi peste ea, această nenorocită aventură, dacă trebue să o luăm de adevărată, încap bine în cei 33 de ani, pe care-i atinge.

Biograful său, care nu e altul decât tovarăşul său de criptă, care va veni să doarmă cu el împreună, când ajunge la acest capitol exclamă: — Câte n'ar fi putut aştepta neamul său dela dînsul dacă nu se prăbuşia aşa curând"!

Ci eu întorc această întrebare pentru biograf: — Câte n'ar fi putut aştepta neamul dela el, dela biograf, dacă o soartă nenorocită nu-i curma viaţa la o vîrstă şi mai fragedă, nici la 24 ani împliniţi! Studiul de faţă este un măsurător de valori!

Vicenţiu Bugariu a fost colaboratorul meu, la întemeerea „Vestului". Mă mândresc cu aceasta. Aveam atunci, o mare problemă în faţa noastră: — aruncarea de punţi peste abisul dintre generaţii! Eu l-am simţit acest abis de cum m'am reîntors acasă. El a fost săpat de şcoala şi cultura maghiară, în mare parte. Ungurii aveau interesul să ne prezinte ca popor fără tradaţii, fără Istorie. Tipul mediu al intelectualului român, ieşit din Universităţile maghiare, n'avea cunoştinţe nici sumare de Istoria Românilor. Nici la Universităţile româneşti nu s'a prea ameliorat acest neajuns. Nu erau catedre pentru Istoria provinciilor la Universităţile româneşti. Advocaţi, medici, chiar profesori, astfel nu cunoşteau poate nici 50% dacă îi întrebai de un P. Iorgovici, Andrei Mocioni, Iulian Grozescu. Aceasta ducea la o complectă dezrădăcinare. Mi-am propus să restabilesc contactul între generaţii, atît de complect rupt. Generaţii fără susţinere în strămoşi, nu sunt capabile de o muncă de stat. Bugariu m'a înţeles cu cei 22—23 ani ai lui şi m'a secondat, cu ardoare şi cu acelaş talent ca şi marele său predecesor. Studiul de faţă e mărturie. El însă e numai un fragment. Căci la vîrsta lui de numai 24 ani Bugariu lasă după el un întreg lăsămînt literar. El şterge praful de pe aproape toate figurile bănăţene încât pe urma lui şi a unor alţi cercetători, ca Grigore Ion, Aurel Cosma, Ion B. Mureşanu şi alţii, pot veni tineri, cari ca Ion Dimitrie Suciu, să ne dea o

Istorie a Literaturii Bănăţene. Nu suntem deci fără Istorie. N'am primit Statul acesta nemeritat, numai ca dar dela noroc. Suntem produşii unei vechi culturi, creştine, şi temeiurile acestea sunt indestructibile. Nu ne putem ridica decât pe aceste temeiuri, nu pe idei de împrumut. Indărătul nostru stau multe secole de cultură românească, nu cum cred nişte generaţii cari pierd simţul istoric.

. . . . Intr'o dimineaţă ceţoasă, rece, de primăvară, Vicenţiu Bugariu, se ofili, căzu, ca o floare brumată. Işi poate oricine închipui durerea părinţilor lui, cari pierdeau, un copil atât de distins, şi însuş durerea mea care pierdeam un prieten atât de preţios. – Copilul acesta deştept şi mândru îşi trăgea originea din virtuţi de rasă.

M'am dus la părăstasul de 6 săptămâni la casa-i părintească să-i văd, să-i mângăi pe părinţi. I-am găsit copleşiţi de durere, suportând-o totuşi, eroic, demn. Am înţeles cum dela o mamă virtuoasă şi un tată de caracter, copiii pot primi acea nobleţă ce poate desfide condiţiile sociale şi uneori umili chiar pe regi. Suveranitatea era la el, la fiul cinstit de plugari, când în mijlocul unei tinerimi zăpăcite şi a unui rege descompunător, trecea cu lanţuri pe mâini, în simbol pe străzile Timişorii. Răsturnarea începea chiar din acea clipă. Regele se răsturna pe sine însuş, când nimicia punţile de coordonare şi armonizarea dintre generaţii aruncate modest de noi.

Mi s'a cerut această Prefaţă. O dau cu toată inima şi mulţumirea. O dau ca un pios omagiu către cei doi luceferi cari în schimbul unei vieţi scurte au luat dela Providenţă ca contravaloare a ei, ceeace nu se dă decât celor aleşi: strălucirea, nemurirea!...

Lipova, 15 Februar 1941. *SEVER BOCU*

Iulian Grozescu

Incă din nr. 3 al ziarului „Vestul" mi-a revenit cinstea de a inaugura seria de „figuri bănăţene" prin sumara schiţare a vieţii şi activităţii unui poet uitat: IULIAN GROZESCU. Au urmat în acelaş loc nenumărate foiletoane cinstind apariţia ziarului „Vestul" prin însemnata contribuţie ce o aducea la cunoaşterea mai de aproape a figurilor distinse din trecutul de luptă şi zbucium al Banatului.

S'a adus astfel un apreciabil aport la conturarea personalităţilor cari au activat pe teren politic, cultural, artistic, social şi economic, contribuind la emanciparea şi luminarea poporului bănăţean într'atât de oprimat de către vitrega stăpânire habsburgică. Evocând fugar toată pleiada luptătorilor despre cari s'a scris în „Vestul", concludem a recunoaşte că Banatul şi-a avut un trecut măreţ şi plin de fapte mari. Astfel stând lucrurile, socotim o nobilă datorie să scuturăm praful aşternut deasupra năzuinţelor de odinioară şi din comoara ascunsă în vraful cărţilor şi al publicaţiunilor periodice să culegem cât mai multe amănunte despre înaintaşi pentru ca astfel să putem contura cu prisosinţă personalitatea lor amplă.

Despre Iulian Grozescu poetul bănăţean, născut la 1839 în Comloşul-Bănăţean, se ştiu puţine fiindcă în urma lui nu a rămas decât un volum de versuri scrise într'o limbă puţin acceptabilă astăzi, iar activi-

tatea sa a fost răzleţită prin atâtea ziare şi reviste, încât uitarea s'a putut aşterne prea uşor peste inimoasa svâcnire tinerească a şi mai inimosului naţionalist.

Intr'adevăr, cea dintâi caracteristică a vieţii sbuciumate a lui Grozescu, care n'a trăit decât 33 de ani, este naţionalismul luminat şi intransigent.

In fiecare rând scris de el pulsează aceeaş robustă forţă de rezistenţă, aceeaş credinţă în viitorul naţiei româneşti. Am putea astfel să răsfoim toate revistele, toate ziarele la cari a colaborat el şi îl vom găsi acelaş neînfricat naţionalist care, fie că scrie cu fruntea încreţită un articol de aspră combatere a vre-unei atitudini dubioase, fie că în rânduri pline de umor înseilează evenimente caricaturizându-le în revista sa umoristică şi satirică „PRICOLICIUL", rămâne pe acelaş plan înălţat deasupra măruntelor preocupări de o zi. Prin atitudinea aceasta neschimbată el se înscrie printre pionerii cei mai de seamă cari au ţinut veşnic trează conştiinţa poporului românesc din provinciile subjugate.

Vom încerca într'un capitol următor să exemplificăm prin citate această caracteristică a activităţii lui Iulian Grozescu, insistând asupra naţionalismului său, spre a continua apoi despre umorul său, despre satirica biciuire a moravurilor şi a preocupărilor meschine ale contimporanilor săi pe care îi ţintueşte pe zidul infam al unei vieţi de materialiste îndeletniciri. Apoi vom desprinde alte amănunte din epoca plină de semnificative întâmplări, când poetul mânat de un atavic şi o ancestrală înclinaţie trece munţii spre a se sălăşlui în Bucureşti. Din acel timp ne-au rămas nenumărate însemnări din al căror conţinut vom putea reţine amănunte preţioase privitoare la trecutul ţării

noastre văzute de un tânăr intelectual bănățean care de atâtea ori își scria de-a dreptul nădejdea într'o mare Românie, speranță care în prea puține inimi se putea sălășlui în acele vremuri.

Vom mai insista asupra traducerilor sale în ungurește, evidențiind prin aceasta luminata înțelegere a naționalismului înțelept care-l îndemna să facă cunoscută frumusețea neîntrecută a literaturii românești tocmai acelora cari ne dușmăneau și ne nesocoteau mai aprins.

Privind toate aspectele unei activități neobosite, desfășurată în răstimpul unui deceniu doar, vom schița în acest loc variatele manifestări ale bănățeanului vrednic de această aducere aminte întârziată.

Astfel vom scrie pe capitole despre:

1. Naționalismul lui Grozescu. 2. Nuvelistul. 3 Poetul. 4. Umoristul. 5. Ziaristul. 6. Amintirile din România. 7. Grozescu recenzent. 8. Generalități și concluzii.

Procedând astfel, nădăjduim că vom aduce ample contribuții la cunoașterea amănunțită a activității lui Grozescu, înlesnind astfel scrierea unei monografii mai pe larg asupra vieții și activității sale.

Importanța monografiilor nu o mai subliniez câtă vreme nimeni nu o va putea contesta.

Mai ales în ce ne privește pe noi bănățenii, suntem atât de lipsiți de astfel de lucrări menite să cristalizeze adevărate epoci din trecutul nostru. Asupra acestei lipse s'a inisistat adesea și-mi îngădui acuma să revin cu o propunere.

Fiecare din cei cari au semnat câte un foileton în cotidiane, scriind despre câte o figură bănățeană, să-și continue investigațiile, să le complecteze și cu amă-

nunte noui despre personalitatea asupra căreia au scris odată, să împlinească o lipsă pe care toți o recunoaștem, dar împotriva căreia nimeni nu militează. Se va ajunge astfel la o deplină cunoaștere a celor cari ne-au pregătit dezrobirea și implicit la cunoașterea trecutului în care au activat: Mihai Roșu, Paul Iorgovici, Dimitrie Țichindeal, Eftimie Murgu, Damaschin Bojincă, Vasile Maniu, C. Diaconovici-Loga, N. Tincu-Velea, Vicențiu Babeș, Mocioneștii și atâția alții a căror viață se împletește armonic cu însăși aspirațiile neamului nostru obidit și sbuciumat.

Se cuvine să cuprindem într'un mănunchiu toată frământarea unor vieți ce s'au irosit pentru menținerea trează a conștiinței noastre naționale. Și atunci, în fața faptei împlinite, vom pute constata cu mulțumire, în ce măsură s'a împlinit profeția însemnată de către istoricul Petru Maior în a sa „ISTORIE PENTRU INCEPUTUL ROMÂNILOR IN DACIA“ apărută în 1883 (la pagina 327), unde spune că „NU DUPĂ LUNG TIMP ESTE A SE NĂDĂJDUI CĂ BANAȚENII INTRE ROMÂNII CEI MAI INVĂȚAȚI SE VOR NUMĂRA, MĂCAR CĂ NU AU EPISCOPI DIN NEAMUL LOR“.

Implinitu-s'a prorocirea? Iată ce ne rămâne nouă urmașilor să arătăm prin răscolirea trecutului în care s'au hărnicit bărbații aleși ai provinciei, a căror activitate fecundă a prilejuit afirmația înțeleptului Maior. Indeletnicirea e grea, dar și ademenitoare.

Orgoliul nostru regionalist e în joc. Ni se oferă prilejul să arătăm că avem de ce fi lăudăroși și... „făloși“.

In prima decadă a celei de a doua jumătăţi a secolului trecut, printre luptătorii învrăjbiţi ai românismului se desprinde, plină de înţeles, figura poetului bănăţean Iulian Grozescu.

Conturul personalităţii sale se reliefează cu atât mai semnificativ cu cât el este înregimentat într'o tabără pornită cu toată înflăcărarea împotriva a două curente vrăjmaşe naţiunei româneşti: unul era cel determinat de acţiunea nărăvită a ungurilor, care voiau cu tot dinadinsul să se infiltreze într'un colţ de ţară rămas tot românesc şi după secole de sbucium şi invazii, iar al doilea curent era cel provocat de trufia sârbească care în pofida realităţilor, sub scutul unor privilegii discutabile, susţineau superioritatea erarhică în domeniul bisericesc. Două curente, deci, cari tindeau să ne sugrume şi pe tărâmul naţional şi pe cel bisericesc.

Ofensiva acestor două naţiuni era cu atât mai de temut cu cât avea toate înlesnirile unei activări necontrolate. Pericolului ce-l prezentau i s'a opus însă dârzenia unui popor conştient de drepturile sale pe un pământ în care i s'a plămădit viaţa. De aceea s'a dat o ofensivă demnă şi de trecutul său şi de aspiraţiile de cari se învrednicea.

Reprezentanţii poporului obidit au făcut zid în faţa pericolului opunându-i crucea şi condeiul. Cărturarii îşi rosteau drepturile dând cuvântului tărie prin entuziasmul şi dragostea cu care luptau.

Intre aceştia din urmă îl găsim şi pe Iulian Grozescu — şi nici nu se putea altfel.

Român neaoş, de origină din Livezi, de lângă Craiova, de unde însă strămoşii s'au refugiat aciuindu-se în Banat, Iulian Grozescu e născut în 20 Iunie 1839 la Comloşul Mare. Copil de preot — tatăl său fiind „Popa Nică", — Grozescu îşi făcu studiile gimnaziale la Sarvaş, apoi la Arad, iar cele universitare la Peşta, unde a terminat Facultatea de Drept. Fire visătoare şi plăpândă, având de luptat cu o boală care de timpuriu îl submineazā, Grozescu începe să scrie la 20 de ani debutând în anul 1859 în „Almanahul beletristic al junimei gimnaziale din Arad". In acelaş an termină liceul, însă odată cu începerea studiilor universitare întrerupe orice activitate beletristică timp de 3 ani, după ce la început a tradus nişte balade româneşti în limba maghiară, cari în 1887 au apărut într'un volum: *„Román népdalok"* Forditották: Ember György, Grozescu Iulian és Vulcan József. Bevezette: Vulcan József. Kiadja Kisfaludy Társaság. In octav 164 pagini.

Din acest volum desprindem următoarele titluri (pp. 56—96 Az átok): Brankovian Constantin, „A vadonhagyó Toma" ,Buzsor, Ileana Brăileana: „A fecskék" (colindă), „A pásztorok", apoi cântece ca acestea: „Jianu Dala", „Vén lány dala", „Ujonc dala", „Táncvers", „Kakukdala", etc.

Şi introducerea aceasta o subliniem mai ales pentru a evidenţia naţionalismul luminat de care era pătruns poetul înţelegând să facă cunoscut acelora care ne duşmăneau, frumuseţile desăvârşite ale poeziei poporane româneşti. După 3 ani, deci la 1862, Iulian Grozescu reîncepe colaborarea debutând de astă dată cu o poezie bine apreciată de către cercurile literare din acele vremuri, cari îl primesc la sânul lor con-

sacrându-l prin poezia „Lăutarul“ o legendă versificată care apare în foişoara ziarului „Concordia“. In anul următor scoate la Budapesta foaia periodică „*Speranţa*“, din care nu apare decât un număr continuând să colaboreze la „*Umoristul*“. Aici atacă un gen pe care îl purifică reuşind să scrie nişte poezii ca „Unit sau neunit“ o satiră plină de aspre mustrări la adresa celor care făceau uz de această deosebire de confesiune neînţelegând să se considere în primul rând Români.

Publică deasemenea parodii reuşite ca de ex.: „*Ţuica Română*“ (după Gh. Sion):

Mult e dulce şi gustoasă
Ţuica ce o bem
Altă ţuică drăgostoasă
Ca ea nu avem.
Saltă inima'n plăcere
Dacă o privim
Şi pe buze-aduce miere
Când o înghiţim.
Românaşul o iubeşte
Ca sufletul său
Beţi, dar, ţuică voiniceşte
Pentru Dumnezeu ..

După 2 ani însă abandonează acest gen şi odată cu apariţia „*Familiei*“ (1865) începe colaborarea în coloanele acestei reviste, publicând poezii, nuvele, articole literare, recensii, critice, etc. Menţionăm dintre nuvele: „Căderea Timişanei“ care a fost tradusă şi în nemţeşte într'un ziar din Viena. Iar dintre articolele literare subliniem comentariile pentru stabilirea originei româneşti a două balade secuieşti publicate în colecţiunea lui Kriza.

In 1867 se duce la Bucureşti unde se ocupă cu

ziaristica, colaborând la ziarele *„Poşta Română“* şi *„Telegraful“*, iar după ce se reîntoarce publică în „Familia“: „Suveniri din Bucureşti“ prinzând acolo instituţii, mişcări culturale şi sociale din Capitala României etc. Boala însă nu-l slăbea şi, aşa istovit, se întoarce la Budapesta unde continuă să scrie ca redactor la ziarul *„Albina“*. Aici activează intens scriind articole şi conducând ziarul de către care a fost chemat special din Bucureşti. Dela începutul anului 1872 scoate *„Pricoliciul“*, ziar umoristic al cărui proprietar şi redactor a fost. Nu mult însă, căci boala neîndurată îl doboară, iar în ziua de 2 Iunie 1872 moare, lăsând în urmă regrete unanime. Toată lumea plângea pe tânărul mort la 33 de ani, când se aştepta dela el cea mai matură activitate în domeniul literelor.

Iulian Grozescu a fost un adevărat deschizător de drumuri. Mai ales în poezie şi anume în umor, gen până atunci prea puţin cultivat. Locul pe care îl ocupă el în istoria literaturii de dincoace şi-l merită şi pentru ideile de care era călăuzit. Tradiţionalist, în ce priveşte bogăţia şi frumuseţile literaturii poporane pe care o cultiva, era şi promotor al unităţii culturale a Românilor, numai astfel concepând el lupta care va duce la izbândă.

Poeziile lui au fost editate de marele şi înflăcăratul naţionalist Emeric B. Stănescu din Arad, în anul 1869. In prefaţa volumului editorul aduce laude neprecupeţite poetului spunând: „A lui liră se aude de prezent cântând sonor, între discuţiile cele înfocate de politică el revarsă raze luminoase între norii cei negrii, să se mai deştepte şi băiatul nostru, literatura cea din leagăn“, iar în altă parte zice: „In România de dincoace ce stă sub coroana Ungariei, astăzi este

ca poet cel mai talentat, cel mai genial, este unul dintre cei foarte puţini aleşi".

Şi judecându-l prin prisma preocupărilor contemporane, înclinăm spre afirmaţiile entuziastului editor, căci cel care a simţit atât de româneşte scriind versuri ca acestea din ultima strofă a dedicaţiei cu care închină volumul său de poezii lui Vicenţiu Babeş, se învredniceşte de o amintire ca aceasta de faţă:

„Căci acei ce pentru ţară
Şi naţiune se jertfesc
Chiar şi după moarte iară
In etern vieţuiesc".

Naţionalismul lui Grozescu

Ziarul „Românul" din Arad (nr. 12 din 16/29 Ianuarie 1911) notând o serbare în cadrele căreia se desvelea portretul lui Grozescu în comuna sa natală Comloş, înscrie şi aceste rânduri cu care preamăreşte iniţiativa: „Criticii de astăzi vor găsi prea slabe poeziile lui Iulian Grozescu şi-i vor arăta mulţimea de scăderi şi greşeli, dar noi vedem întrânsul pe propovăduitorul şi deşteptătorul sentimentului naţional, pe apostolul redeşteptării noastre care le-a cântat părinţilor noştri *„Dorul de libertate"*:

Mult dorită primăvară
Cu ce bine ne-ai venit,
Inceta-va viaţa-amară
Să-avem trai mai fericit?

Trai ferice, viaţă dulce
Ce's acelea noi nu ştim

Căci de ani mai multe sute
In necazuri tot trăim.

Decât viață dureroasă
Fiind sclavi necontenit
Voim moarte glorioasă
Căci destul am suferit.

Strofele din poezia „Dor de libertate“ sunt citate în „Românul“ și dovedesc cu prisosință pe cântărețul pătimirei noastre într'o formă mai simplă desigur, decât a urmașului său Octavian Goga. Din acest punct de vedere îl putem socoti pe Grozescu ca precursor al lui Goga, câtă vreme găsim în versurile sale acelaș neastâmpăr impregnat cu neînfricată încredere în destinele neamului ale cărui suferințe le cânta. Găsim la Grozescu într'adevăr accente de un patriotism avansat și cu mult mai reliefat decât ni l-am fi putut imagina pentru o vreme când însăși închegările vieții noastre naționale mai scârțâiau pe la încheieturi. Astfel în anul 1872 când din asupritoarea stare a românilor abia se ridica spre a cere drepturi și libertăți cât mai strânse, Grozescu în revista umoristică și satirică *„Pricoliciul“* nr. 11, care apărea chiar în capitala Ungariei, scria aceste cutezătoare versuri; adresate *„Domnilor asupritori“:*

In zadar a voastră crudă înverșunare
De a ne tot combate tot mai mult, mai tare
In zadar voi credeți că se va supune
Sub a voastră cnută brava mea națiune;
Dacă nu știți încă, să știți încă, să știți că-acest popor
Știe cum că are un splendid viitor.
Ș'apoi mai departe, știe că nimic
Nu poate s'aștepte dela inimic,
Căci românul speră viața-i spre vecie
Intr'o mare, mare Românie.

Şi după această profetică viziune, spusă cu aproape jumătate de secol înainte de a se împlini cu adevărat nădejdea tuturor românilor, poetul mai adaugă resemnat:

Şi că acest timp de aur mai e încă departe
Şi noi cei de astăzi n'om fi având parte
Însă o naţiune care se stimează
Nu pentru favoruri de moment lucrează
Şi cu bărbăţie, orice s'a-întâmpla
Caută să-şi plinească datorinţa sa.

Iată versuri cari învederează crezul nestrămutat în viitorul naţiunii româneşti. El scria întro vreme când factorii politici ai românilor căutau mijloc de rezistenţă, când organizaţia noastră socială abia prindea contur. De aceea cu fiece prilej, fie că scria în fugă un articol de gazetă, vreo nuvelă ori vreo poezie chiar şi umoristică, Grozescu e preocupat de acelaş crez. Astfel tot în ziarul său umoristic „Pricoliciul" (nr. 10 din 5/17 Martie 1872) întro poezie în care vorbeşte despre tradiţionalul obicei al mărţişorului scrie:

Şi-apoi cine-mi va şti spune
Pentru dulcea mea naţiune
Când vom zice că-a sosit
Timpul cel de mult dorit.
Şi-al ei farmec crăişor
Prea iubitul Mărţişor
Când oare va să sosească
Ca pe toţi să ne'nflorească
Şi de-loc să nu mai fie
Ceartă'n toată Românie !!!...
— Vino, vino, Mărţişor,
Că te-aşteptăm cu dor...

Şi aşa ori unde se găseşte, ori unde scrie e pătruns de acelaş sentiment şi mândru de origina sa,

semnează în ziarul „Telegraful“ din București (anul I, nr. 76 din 4 Iulie st. v. 1871) poezia plină de avânt și de nelimitată încredere în viitorul țării românești:

Sunt român și cu mândrie
Imi pronunț numele meu
Că sunt fiu de Românie
Mulțumesc lui Dumnezeu.

Tot românul cu-al său nume
S'a mândrit și s'a mândri
Căci strămoși mai cu renume
Nici n'au fost nici n'or mai fi.

Ca nepoții Urbei veche
Câte neamuri s'au ivit
N'au putut ca să arete
Un trecut mai strălucit.

Și de-aceea cruda soarte
Sbiciuiască al meu sân
De n'oi zice pân' la moarte:
— Sunt ferice că's Român!

Tot asemenea accente de luminat patriotism mai aflăm și în poezia „Către-ai țării trădători“ (publicată de asemenea în „Telegraful“ anul I, nr. 6) pentru ca într'un esseu intitulat „Meditațiuni literare“, ocupându-se de literatura românească, să concludă prin aceleași cuvinte pline de sens și înțelegere față de soarta națiunii.

In poezia în care-și dedică volumul de versuri (apărut la Arad în 1869) lui Vicențiu Babeș „neobositul anteluptător național“, — găsim aceleași accente de avântat patriotism:

„Insă ceice pentru țară
Și națiune se jertfesc,
Chiar și după moarte, iară,
In etern ei viețuiesc“.

În altă strofă i se adresează cu această tălmăcire a strădaniei l' i Babeş:

Te=ai luptat cu bărbăţie
Fără alta a dori
Decât mândra Românie
Să o vezi a înflori.

Aceleaşi sentimente de neclintit naţionalism le întâlnim şi în poezia intitulată „Cununa de cipru pe mormântul lui Andrei Mureşanu" în care de nenumărate ori pomeneşte întro profetică viziune „întreaga România, „trista Românie" desfiinţând astfel cu o jumătate de secol mai înainte, graniţele dintre „fraţii de-acelaş sânge". — In poezia „Mihnea şi Vlad cel tânăr" întâlnim de asemenea aceeaş caracteristică încredere în viitorul neamului şi în vitejia românului:

„Dar Românul vecinic patria'şi iubeşte
Pentru=a ei salvare toate îşi jertfeşte"...

Evocând figura lui Simion Bărnuţiu, lira vibrează în accentele cele mai alese:

Bărnuţi să nu mai fie...?
Viaţa a murit:
Şi n'aşteptat să vie
Şi timpul mult dorit?

Când va simţi poporul
Că are un viitor
Ca cel visat de=eroul
Mihai nemuritor...?

Veşnic prevestind ziua de-apoi, veşnic îndemnător spre un mare viitor, Grozescu nu a încetat cât timp i-a mai ticăit în piept şi ultima scânteere de viaţă, să preamărească soarta naţiunii sale, făcând să vibreze

inimile cetitorilor săi pe cari îi entuziasma cu flacăra luminatului său naţionalism.

Cu prilejul venirii la Timişoara (28 Iulie 1868), a trupei de teatru de sub conducerea lui M. Pascaly, Grozescu întro avântare inspirată scrie „Salutare Thaliei române“ o poezie în care iar îşi plasează multe versuri pline de sens, spunând:

„*THALIA ROMÂNĂ*“

A sosit să ne vestească
Că aşa vom mai trăi
Limba, dulce românească
Dac'om şti a o iubi,

A sosit ca să ne spună
Care-i modul salvator
Care-i calea cea mai bună
Spre un mare viitor.

Şi închee cu strofa îndemnătoare:

— Fii, dar, zînă, salutată
Pe-ăst pământ vechi strămoşesc
Şi vesteşte'n lumea toată
Că şi-aci Români trăesc.

Şi tot aşa, vecinic pătruns de cele mai alese sentimente naţionale, Grozescu îşi alege subiectul nuvelelor sale tot din trecutul sbuciumat al poporului românesc creindu-şi prin aceasta noui prilejuri de a face să vibreze inimile româneşti în faţa trecutului pe care îl evoca cu entuziasm. Astfel nuvela sa istorică „Căderea Timişanei“, asupra căreia vom reveni în altă parte, începe prin aceste inspirate evocări:

— „Sculaţi-vă umbre măreţe ale trecutului glorios...!

— „Iviţi-vă splendide de razele gloriei depline şi luminaţi cărarea strănepoţilor căzuţi în întunericul nemărginit, — deşteptaţi şi nutriţi dulcea speranţă a românului că steaua lui încă va să sosească pe cerul vieţii naţionale..."

...„O rază încă din gloria trecutului lung să încălzească inimile îngheţate. Trimiteţi o voce lină ca zefirul dimineţii să aducă balsamul mângăierii celor întristaţi. Iviţi-vă măreţe umbre în glorie deplină, — purtând cununile nemuririi şi spuneţi celor ce v'au uitat că precât aţi fost de mari în victorie, atât şi în cădere. Spuneţi că v'aţi luptat pentru viaţă, libertate... şi dacă aţi căzut faţă de colosul imens al inimicilor, căderea v'a fost o trecere la altă viaţă, căci preferând moartea corpului v-aţi liberat viaţa spiritului şi moartea sclaviei..."

Iviţi-vă umbre măreţe!..."

— Apoi, începând a ţese firul întâmplărilor istorice în iţele unei iubiri învolburate, poetul nostru pune în gura bătrânului Glad, aceste îndemnuri pe care le dădea, pe patul de moarte, fiului său „Optum":

— „...Fii devotat patriei şi o iubeşte mai presus decât viaţa-ţi proprie! Cu credinţa 'n Dumnezeu, priveşte la cer şi promite-mi că vei iubi patria, vei adora naţiunea ta şi totdeauna vei fi gata a te sacrifica pentru libertatea şi gloria ei!..."

Ne putem uşor imagina că aceste îndemnuri patriotice îşi vor fi găsit ecou în inimile cetitorilor şi astfel scrisul lui Iulian Grozescu îşi are astăzi o dreaptă tălmăcire atribuindu-i în bună parte nestinsă cunoştinţă naţională ce a străjuit tărâmurile bănăţene înfruntând urgia străinilor cu tot atâta bărbăţie ca şi

în aceste versuri semnificative din poezia sa „Streina“, din care mai cităm unele strofe:

Mulți îmi zic c'aș fi streină
Aci — în țara mea,
Și n'ar fi pic de țărână
Să o pot numi a mea.

— — — — — — — —

Unde-odată cu mândrie
Numai singură-am domnit
In această Românie
Eu străină-am devenit...

Unde Optum, Mihai Bravul
Menmorut stăpânea'
Ăst pământ d'eroi ca bradul
Nu-i mai mult moșia mea?

Și încheie prin aceste strofe pline de o masivă încredere în predestinația cu care ginta bravă de români a fost călită în suferință.

Eu străină'n astă țară
Unde văd eu neamul meu,
Și să fiu tot de ocară?
Să ferească Dumnezeu!

Azi când văd eu pe cerime
Strălucind o mândră stea
Când o bravă Românime
Văd aci în mintea mea?

Când mă văd înconjurată
De-ai Romei bravi copii,
Deși's aspru atacată,
Eu străină nu pot fi.

Zică-oricine că-s străină
Ici în dulce țara mea,
Eu voi spune ca română
C'astă țară'i țara mea!

Inainte de a se încheia șirul citărilor exemplifi-

catoare vom mai reproduce dintr'o poezie publicată în ziarul său „Poşta Română" (nr. 8 apărut în Bucureşti) aceste versuri; cari vor confirma şi ele aceeaşi nobilă îngrijorare de viitorul naţiunei sale pe care o voia cu tot preţul unită şi liberă. Poezia e intitulată „Anul vechi şi Anul Nou" şi a apărut în „foişoara" numitului ziar la începutul noului an 1871:

— — — — — — —
Insă nime nu s'arată
Care-i gata ca să facă
Ca să facă-o faptă mare
Spre a naţiei liberare.

Dela Tisa până la Mare
După anul cel bătrân
Astea tot aşa rămân...

Astfel aceeaş îngrijorare pulsează în fiecare rând, aceeaş preocupare se înfiripă în fiecare vers al naţionalistului Grozescu.

Avântul acesta patriotic, ce mai cu osebire îl îndeamnă la scris, e asemenea unui filon de aur în toată activitatea beletristică a scriitorului. Când vom rezuma activitatea sa beletristică sub toate aspectele sub care ne-am propus a o privi va trebui din capul locului să amintim şi această dintâi caracteristică ce-l animă pe Grozescu. Căci, repetăm, fie că scrie poesii umoristice, fie că recenzează vreo lucrare apărută, fie că scrie vreo nuvelă, schiţă sau un simplu articol în care proectează evenimentul cotidian, aceeaş preocupare primează.

Deaceea, până la urmă, tot deschiocând opera sa conţinătoare de comori nepreţuite cari au fost adăugate cu generozitate, patrimoniului nostru naţional,

vom sfârşi a recunoaşte într'adevăr că Grozescu e un apostol al reînvierii naţionale, un cântăreţ al odiseei noastre de sbucium şi nădejde.

Nuvelistul

Incercându-ne mai departe să desprindem aspectele variate, sub care se înfăţişează activitatea sa scriitoricească, trebue să subliniem din nou şi dela început caracteristica nuvelelor sale.

Căci numai privindu-le pe acestea din punct de vedere dinainte determinat, vom putea ajunge la recunoaşterea valorii ce au prezentat în decursul vremilor.

In acest scop intervine dela început o lămurire. Se spune îndeobşte că valabilitatea unei opere de artă e garantată prin universalitatea ei, adică de măsura în care aceasta depăşeşte timpul şi spaţiul. Supuse acestui criteriu, opera lui Grozescu îşi denunţă de fapt viabilitatea.

Acestui fapt însă i se găseşte un paliativ. Căci ne întrebăm: câţi autori până la el s'au ridicat de-asupra timpului şi spaţiului, din chingile cari au sugrumat atâtea năzuinţi avântate? Chiar altora după el, nu le-a fost dat să se depăşească pe ei, înfruntând vicisitudinile celor două componente ale viabilităţi. Ne gândim mai ales la cei din provinciile dezrobite acum. Acestora mai ales le-a fost greu să învingă greutăţile sugrumătoare ale unei limbi frământate de numeroşi filologi (de cele mai multe ori improvizaţi). S'ar zice că această greutate prejudicia

forma. Dar fondul? Fondul unei opere literare la rândul său, era un făt al spaţiului, după cum forma era victima timpului. Cine ar putea susţine că într'o vreme, când limba era încărcată de barbarisme ce tindeau spre refacere, ar fi fost propice unele manifestări superioare? Şi iarăşi cine ar nega faptul că într'un ţinut robit de sute de ani, într'un ţinut în care cea mai deslușită aspiraţie a poporului era cea după libertate, s'ar fi putut naşte o literatură altfel decât tendenţioasă-tezistă? Nici nu se putea concepe altfel!

Aspiraţia aceea a poporului după libertate era precumpănitoare şi ca atare ea se cerea formulată, exteriorizată prin condeiul aleşilor săi. Acestor considerațiuni ar trebui supuse discuţiunile din ultimult timp asupra viabilităţii operei unui Andrei Mureşeanu, Octavian Goga şi atâţia alţii cari cu precădere au formulat în vers de aur tocmai aspiraţiile cele mai înalte ale poporului nostru.

„Deşteaptă-te Române", poezia plină de avânt, „Oltul" sau cea plină de mocnită revoltă „Noi vrem pământ", dacă numai aceste realizări le-am lua ca dovadă, tot vom putea conclude că într'adevăr aspiraţiile unui popor chinuit şi-au cerut dreptul de a fi întruchipate, iar întruchiparea lor a depăşit graniţele strâmte ale determinantelor lor. Literatura propriu zisă adresându-se de predilecţie sentimentului (mai popular: inimei — şi nu minţii) acestea au corespuns şi corespund condiţiunilor din urmă şi ca atare pot fi socotite ca făcând parte din literatura propriu zisă, împotriva tuturor teoriilor contrare ale şi mai contrariatelor haite de avantgardişti cari se

împotrivesc tradiţiei cu aceeaş înverşunare cu care o neagă pe a lor însăşi.

Acestea fiind spuse, să ne întoarcem la Grozescu şi fiindcă de astădată ne-am propus să relevăm activitatea sa de nuvelist, ne vom plasa dela început pe acest tărâm.

Vom lua cea dintâi şi cea mai de seamă nuvelă a sa *„Căderea Timişoarei“* publicată în „Familia” la anul 1865. Privind-o sub unghiul determinat mai sus, o vom analiza din punct de vedere al formei şi al fondului, spre a vedea în ce măsură depăşeşte ea efemeritatea. Cum am mai spus, forma tuturor scrierilor din acea vreme era prejudiciată de greutăţile de exprimare într'o limbă încă neformată şi presărată deci cu latinisme, cu barbarisme şi în plus de anumite stângăcii stilistice.

Transcrisă cu ortografie curată (după cum am aflat că o va face d-l Postelnicu, într'un număr viitor al „Analelor Banatului”) se va trece peste aceste lecturi ale timpurilor şi atunci se va impune fondul. Acesta se va vedea că rezistă şi azi discuţiilor celor mai pretenţioase. Căci e cristalul unor precipitări din vremi de mult apuse, e închegarea unui episod din trecutul bănăţean. Şi acest fapt încă îl caracterizează în chip deosebit pe Iulian Grozescu.

Intr'adevăr vedem la el o preocupare de căpetenie în a-şi alege subiectele din colţul său de ţară unde schiţează, fie figuri istorice, fie contimporane întruchipate prin vreun chip de bănăţeană frumoasă, nostalgică, iubitoare, sau a vre-unui flăcău care de cele mai multe ori e fecior de popă, de dascăl, prins în mreaja aceleeaş vieţi rustice.

In nuvela istorică amintită ni se povesteşte un

episod din trecutul Banatului Timişan de altă dată. Acţiunea se întâmplă prin anul 999 când Glad, vestitul domnitor al Timişanei, moare lăsându-şi cu jurământ domnia în grija fiului său Optum. Acesta din urmă era căsătorit cu Irina care, în faţa sicriului bătrânului Glad, nu simţea nici o durere, câtă vreme împotriva voinţei şi mai ales a afecţiunilor sale a fost măritată cu Optum, deşi ea iubea „cu înfocare" pe Cenadin care la rândul său, o iubea aşa de mult încât trecu în tabăra vrăjmaşă a ungurilor şi dându-i-se comanda supremă se năpusteşte împotriva lui Optum spre a-i răpi astfel pe Irina.

Povestitorul descrie cu amănunte îmbibate de patetism şi străbătute de un avânt patriotic, lupta între apărătorul ţării sale, — pentru a cărei glorie a jurat în faţa tatălui său şi a lui Dumnezeu — trădătorul mânat de o oarbă pasiune, împotriva celor de un sânge şi de o lege cu el. Până la urmă învinge Cenadin, dar când învingătorul se îndreaptă să-şi ia răsplata nesocotinţii sale, femeea în care primează dragostea se omoară spre a nu-l mai vedea pe Cenadin trădătorul.

Această povestire în strictă conformitate cu adevărul istoric, brodată cu firul de aur al unei iubiri pătimaşe, plină de poezie şi fiind dela început şi până la sfârşit îmbibată cu simbolice senzuri, într'o romantică tratare, este prin excelenţă o firească ţâşnire de mândrie şi rubustă tălmăcire al unui trecut ce se croia înaintea descendenţilor epigoni.

Şi scriitorul reuşeşte cu adevărat — cu toate stângăciile unui stil înflorit, să dea viaţă unor vremi stinse, să evoace măreţia unor figuri apuse în slujba supremei îndatoriri de patrie. „Patrie", noţiune al

cărei contur nu era încă bine definit în conştiinţa Românilor din vremea lui Grozescu, căci la auzul acestui cuvânt ei se gândeau mai de grabă la Viena, oracolul capricios al tuturor nădejdiilor, încă prea anemic definite.

Grozescu reuşeşte într'adevăr să dea un conţinut patriotic şi naţional noţiunii de patrie, zugrăvind icoana unei patrii **pentru** care se moare apărând limba, legea şi tradiţia.

Intorcându-se la consideraţiunile dela început, vom legitima, în ceeace priveşte scrisul lui Grozescu, aceeaş preocupare limitată de chingile timpului şi ale spaţiului, adăugând că dacă acestei nuvele i se găseşte o înclinaţie tendenţioasă — tezistă, astăzi citind-o va rămâne totuşi o încercare destul de izbutită în a evoca o vreme uitată şi a da viaţă unui fragment din lumea de altă dată a strămoşilor noştri. Sentimentele cu care împodobeşte el personagiile vor fi pururea valabile în orice timp şi în orice loc şi privit din acest punct de vedere în afară de valoarea istorică pe care am înclina să o atribuim la început, îi vom recunoaşte încă şi una etică şi aceasta din urmă pledează, pentru viabilitatea ei. Trecând mai departe la celelalte încercări ale sale, în proză, vom cita aici *„Mărioara şi Măriuţa“* publicată în „Familia“ (anul II 1866). Este o poveste romantică a unei iubiri nenorocite dintre o fată — Mărioara — din Lugoj şi un flăcău ardelean, la a căror căsătorie se opun părinţii fetei din motive cari şi azi încă sunt foarte frecvente prin Banat. Ele învederează aceleaş concepţii materialiste şi prejudecăţi condamnabile cu privire la originea vre-unuia din tineri, etc. Povestirea e străbătută de o duioşie pe care o întâlneşti în tot ce a scris

Grozescu dovedindu-l a fi fost profund uman și un încercat cunoscător al vieții și mai ales trădează la autor o deosebită sensibilitate care pare a proveni din vre-o dureroasă încercare pe care a avut-o în tinerețe. Această constatare ne-o confirmă și o altă „istorioară“: *„Doica Floarea“* în care ni se povestește iubirea nenorocită a unei fete din Banat, care din cauza mamei sale ce-i interzice să mai stea de vorbă cu feciorul popii din vecini, câtă vreme pe ea nu o va mărita cu un domn mare și isprăvit dela oraș, — înebunește după ce un venetic o batjocorește lăsând-o însărcinată înainte de a-și pierde urma. In această poveste, autorul semnalează o mentalitate a mamei care nu-și credea fericită fata decât văzând-o cu pălărie, mentalitate care prin faptul că ea mai dăinuește încă prin satele bănățene, susține actualitatea nuvelelor lui Grozescu, evidențiind și deplina cunoaștere a mediului din care și-a ales subiectele scriitorul nostru.

O altă nuvelă „Fatalitate și noroc“ apărută în Familia un an mai târziu, în 1876, cuprinde aceeaș poveste de dragoste, dar care de astădată se petrece în București, având totuș personagii, — chiar eroul principal, — „de dincolo“, din Transilvania, de unde s'a aciuat în București și prin muncă și străduință ajunge un faimos avocat. Tinerețea acestuia e împletită cu cele mai romanțioase episoade de iubire și sbucium cari la un loc trădează sensibilitate deosebită, bolnăvicioasă chiar. In general la Grozescu remarcăm o tendință de a împodobi personagiile istorioarelor sale cu cele mai nobile sentimente, așa încât de par niște „supra-oameni“ nesupuși greșelii, fapt care denotă o prea puțină aprofundare psihologică a conflictelor pe care autorul le soluționează întotdeauna în

chip fericit, — deaceia putem afirma că nuvelele sale par mai degrabă nişte „istorioare morale".

Chiar aşa socotindu-le, nu vom micşora cu nimic valoarea lor. Căci rămâne stabilit: Grozescu a fost un bun cunoscător al satului bănăţean, al atmosferei acestuia şi ca atare a iscodit cu succes sensibilitatea specifică a vieţii rustice din colţul nostru de ţară înscriindu-se pe drept cuvânt, în rândul celor cari au creionat, oricât de vag, lumea satelor cari prea rar s'au învrednicit de o mai pătrunzătoare atenţie.

Poetul

Iulian Grozescu e cunoscut în deobşte ca poet. S'ar fi cuvenit ca asupra acestei calităţi să insistăm mai mult şi mai întâi. Totuşi, în capitolele precedente, am înfăţişat naţionalismul său şi apoi am relevat aptitudinile sale de prozator. Am procedat astfel spre a determina dela început unghiul sub care trebue privită opera poetică a scriitorului nostru. De aceea am precizat că Grozescu a fost al vremii sale, că tot ce a scris el a fost în perfectă concordanţă cu aspiraţiile contimporane lui, iar valoarea scrierilor sale este aşa formală prin acceptarea peceţii naţionaliste care îi încoronează activitatea. Precizările acestea anticipate, se potrivesc şi acum când vom încerca a contura personalitatea sa poetică. Intradevăr am văzut acolo unde vorbeam despre naţionalismul ce străbate opera sa, cum în poeziile sale pulsa ritmic o avansată înţelegere a rostului vremii, mai ales a destinului poporului românesc.

Am văzut că poeziile, din care ne-am servit cu

numeroase citate exemplificatoare, stârniau însăşi aspiraţiunile neamului românesc, dorul său de libertate, geamătul său de asuprire şi conchideam că pe drept cuvânt a fost numit poetul nostru: *„propovăduitorul şi deşteptătorul sentimentului naţional, apostolul redeşteptării noastre“.*

Volumul său de poezii editat de către înflăcăratul naţionalist Emeric B. Stănescu avocat în Arad, a apărut în anul 1869 la Arad, tiparul lui Ştefan Gyulai şi a fost „dedicat lui Vicenţiu Babeş, neobositului ante-luptător naţional“. La pagina 3 se află dedicaţiunea din care am citat câteva strofe spre a arăta avântul patriotic sub a cărui inspiraţie a scris poetul având cea mai aleasă veneraţie faţă de Babeş, — cu care, desigur, avea relaţii mai apropiate, de vreme ce colaborau la „Albina“ din Viena şi apoi din Pesta:

Si tu încă, bărbat mare,
Cu bravură te-ai luptat
Pentru-a noastră înaintare
Pentru dreptu-ne călcat

Te-ai luptat cu bărbăţie
Fără alta a dori
Decât mândra Românie
Să o vezi a înflori.

După această preamărire a vrednicului luptător naţionalist, editorul iscălind o „pre-vorbire“ aduce elogii şi mai neprecupeţite poetului, spunând între altele că *„România de dincoace ce stă sub coroana Ungariei, astăzi este ca poet, cel mai talentat, cel mai genial, — este unul dintre cei foarte puţini aleşi. Operile lui promit literaturii câştig însemnat“.*

Desigur, aceste elogii ale entuziastului editor, judecate prin prisma patriotismului ce anima cu priso-

sinţă pe fiecare român conştient în acea vreme nu vor părea tocmai exagerate. Căci nici nu s'ar fi putut privi altfel culegerea şi adunarea la un loc a mănunchiului de poezii patriotice prin excelenţă, decât aşa cum a făcut-o editorul, care şi-a dat seama dela început de binele pe care-l face poporului său, punându-i la îndemână o aleasă hrană sufletească şi o lume intenţionată.

Iată dece socotim deplasată recensia apărută în „Familia" (an. II nr. 43 din 6 Nov. 1870) şi semnată de Nicolae Densuşianu.

Cât de pătimaş a fost criticul cu poeziile lui Grozescu o putem bănui şi din nota redacţională pe care o găsim arătată imediat în pagina doua: „Trebue prezentată unui esprimat opiniunea. Să observăm aici că recensiunea noastră, dacă totuşi o publicăm facem aceasta numai pentru a da ocaziune la o eventuală discuţie literară care ar aduce foloase literaturii noastre". Nu ştim dacă discuţiunea literară s'a produs sau nu. In orice caz nu credem să fi fost mulţi care să împărtăşească opiniile lui Densuşianu.

Căci criticul începând după cum e împărţit şi volumul, — la început poezii diverse, apoi doine, iar la urmă satiră şi umor, — care cele mai multe naţionale, spune că „în aceasta nu aflăm speranţa, aceea însuşire nobilă şi divină a poeţilor şi profeţilor într'un viitor de aur, într'o mare Românie".

Dealtfel criticul nostru se contrazice mai jos spunând: „se vede că poetul nostru are mai multă inspiraţiune naţională decât poetică. Până la urmă însă, Densuşianu insistă asupra greşelilor de limbă, de rimă, marcând peste tot neglijenţa cu care poetul socoteşte „regulele prosodiei" sau „hiatele" şi „pleonas-

mele" și cu incisiva ironie atacă toată culegerea de poezii pentru care nu are nici un cuvânt bun.

Prin acestea, criticul s'a dovedit a fi făcut o faptă deplasată, câtă vreme el a judecat numai punctul de vedere al literaturii pure, al regulilor celor mai stricte. Dacă judeca altfel valoarea poeziilor lui Grozescu desigur că ajungea la concluzii mai indulgente, mai puțin ironice. Căci așa cum au fost versurile lui Grozescu, ele în pătura satelor erau declamate la serbări, la șezători, iar bunicile noastre cântau cu atâta jale versurile poetului bănățean:

Păsărele tinerele
Cântă, saltă, ciripesc
Eu de jale și durere
Plâng, oftez mă tânguesc.

Păsărică tinerică
Și tu dragă a-i ofta
De-ar fi tristă păsărică
Cum e-acum inima mea.

Iar mai departe, ni se răspunde tot în „Românul".

— „Atât de mult au străbătut poeziile lui Iulian Grozescu chiar în pătura țărănimei noastre, încât și astăzi în producțiunile de pe la sate, poți afla câte o poezie de dânsul. Cea mai iubită dintre toate era „Moș Martin", care biciuește slăbiciunile sociale și începe cu strofa:

— „Unde, unde, moș Martine?

— La biserică, vecine,
Să mă rog mai câteodată
Pentru lumea cea stricată.
Lumea-i plină de trufie
De deșartă bucurie
Dacă-așa va rămânea
Zău, trist capăt va avea...

Şi întratâtea alte poezii, poetul dă curs îngrijorărilor sale cu privie la stările sociale.

Se va zice că acestea nu constituesc elemente de inspiraţie poetică şi că nu pot fi tratate în poezie decât într'o formă alegorică. Dar tocmai acest lucru l-a făcut şi Grozescu: a înfăţişat în versurile sale sentimente de milă şi duioşie pentru cei oropsiţi, revoltă şi înverşunare împotriva „fariseilor", a trădătorilor şi chiar dacă „regulele prosidice" au fost adeseori neglijate, comunitatea dintre el şi cetitor s'a închegat tocmai prin sentimentele profund umane de care el era pătruns. Dar dacă azi poezia lui nu mai satisface pretenţiile avansate şi mai mult rafinate decât odinioară, Iulian Grozescu mai poate avea totuşi dreptul de a fi înscris printre „profeţii naţiunilor subjugate" ca fiind un sensibil cântăreţ al nostalgicelor visări şi un vizionar al vremilor de acum. Mai poate totuşi avea loc în istoria literaturii ca fiind un rapsod al celor mai încătuşate nădejdi de altă dată şi un priceput tălmăcitor al sentimentelor contimporanilor săi. Căci cel ce a profeţit îndeplinirea visului de aur al strămoşilor nu va putea fi niciodată dat uitării de către urmaşii săi:

Veni-va timpul odată
Când cei de la Carpaţi
Cu cei la Marea lată
Vor da mâna cu fraţi.

Sărmana Bucovină
La Dunăre-a privi
Toţi cei de-o trupină
In cuget s'or uni.

Să nu ne renegăm profeţii mai ales acum, după îndeplinirea prorocirilor lor.

Umoristul

Am vorbit până acum despre Iulian Grozescu naţionalistul, nuvelistul şi poetul. Mărturisim că între timp ne-am convins de sarcina grea ce ne-am luat asupră-ne năzuind să desprindem variatele aspecte ale activităţii scriitorului bănăţean

Căci am ajuns a crede că spre a-l înfăţişa în întreaga sa amploare, s'ar fi impus a lua an cu an scurtul interval de 5—6 ani în care se cuprinde mai ales activitatea sa beletristică şi urmărind fiecare slovă să desprindem înţelesul îngemănat întrânsa ca raportâdu-l la starea socială, politică, culturală şi economică de atunci, să stabilim măsura în care scrisul a corespuns nevoilor vremii.

Despărţim însă astfel opera sa şi luând pe rând diferitele aspecte ale ei, am ajuns a constata că nu putem decât foarte vag să stabilim importanţa ei cât şi mai ales vederile scriitorului nostru în ce priveşte manifestările sale.

Intr'adevăr am remarcat că poetul, purtat de un neastâmpăr continuu, scrie ba într'un ziar din Viena, ba în altul din Budapesta spre a continua apoi să publice în Bucureşti combătând stările de lucruri de acolo, dn capitala României pe care o dorea mare. Şi cum noi ne-am propus să nu căutăm valoarea intrinsecă a scrierilor sale cât mai ales gradul în care ele au corespuns vremii sale şi au îndeplinit un rol determinant în haosul contimporan caracterizat prin diversitatea principiilor şi a comitetelor naţionaliste, — am ajuns la convingerea că subiectul scrierilor lui Grozescu rămâne mereu acelaş şi numai forma era schimbată.

Desigur însă, constatarea noastră nu-l desavantajează nici decum pe scriitorul nostru în ce priveşte manifestările sale, ci dimpotrivă îi fixează mai bine poziţia.

Pe măsura ce înaintăm în rezumarea îndeletnicirilor sale, Grozescu se conturează mai mult, ca un neobosit scrutător al vieţii din jurul său şi vajnic luptător în jurul cangrenelor unei societăţi hulpave.

Aşa, în povestirile sale, el descrie cu duioşie sentimentele gingaşe ale umiliţilor din umbra satelor sau a vremurilor, — dar zugrăvea pătimaş tipul trădătorilor sau veneticilor fără inimă şi demnitate.

Tot aşa s'a menţinut în poezie, proslăvea figurile proeminente ale unui Babeş, Mureşanu, Bărnuţiu şi biciuia becisnicia „fariseilor" şi stăpânitorilor nelegiuiţi. Il găsim acelaş acum în poeziile sale umoristice şi satirice.

Activitatea sa scriitoricească a început-o mai ales cultivând acest gen. Căci era chiar cel mai potrivit mod pentru a combate, ridiculizând moravuri, prejudecăţi, etc.

Astfel îşi publică el încercările sale în acest gen mai întâi în revista „Umoristul" care a apărut în Pesta în anii 1863—1866 sub direcţia lui Iosif Vulcan. In această revistă, Grozescu a publicat cele mai bune încercări de ale sale, iscălind cu numele său adevărat sau cu pseudonime ca: Ghiţă Cărabă, Eremie Ciocârlie, etc. In tot acest răstimp şi în această foaie, el scrie anecdote, poezii umoristice dintre cari apoi a ales spre a le publica în partea treia din volumul său de poezii, întitulată: Satiră şi Umor.

O poezie a sa umoristică „Ion Cotoară", trimisă pentru premiul instituit de revistă, a fost pre-

miată în 2 Febr. 1865 de către comisia compusă din At. M. Marienescu, Alex. Roman şi Iosif Vulcan. Poezia purta acest motto:

Critice, tu fă dreptate
Dacă crezi în zeitate
Căci de cumva-aş dobândi
M'aş scăpa de datorii.

In mai toate poeziile sale umoristice străbate suflul naţionalist, acelaş neîntrerupt filon de aur, ce-l îndeamnă să cânte cu accent de aramă, ironic şi cu un umor sarcastic, stările din vremea sa, pomenind variatele necazuri îndurate de către conaţionalii săi bănăţeni de pe urma sârbilor la plecarea cărora (în nr. 26 din 1865 în „Umoristul") publică un cântec din Banat iscălit Eremie Ciocârlie:

Dapoi vreau să prăznuesc
Praznic mare românesc
C'am scăpat de popi sârbeşti
— — — — — — —

Când nu pomeneşte de aceste stări de lucruri asupritoare, poetul are accente de o deosebită duioşie şi un prea vag umor, în poezia care fie că răspunde unei fete ce-i promite iubirea numai dacă poate să se facă domn mare cu stare („ceeace n'o să se întâmple" căci: „Mai curând un deal din vale şi un leagăn din sicriu"), fie că publică cântări de clacă.

Cele două parodii din volumul său de poezii apărute întâi în „Umoristul" sunt foarte reuşite ambele cuprinzând o fină ironizare a slăbiciunilor omeneşti, lăcomia de bani şi beţia. Cea dintâi ; „Omul frumos" o e parodie a poeziei lui A. Mureşanu care începe:

Frumos e omul, Doamne
Când mintea e regină.

Spre a inspira lui Grozescu un început ca acesta:

Frumos e omul, Doamne
Când punga-i este plină
Şi ori şi unde caută
Plăcerea i se 'nchină

Putând umbla tot drept
Atunci toţi îl laudă
Văzut e 'n orice casă
Ii umblă toţi în voe

De nimeni nu îi pasă
Căci stă cu toţi la piept

A doua poezie e „Ţuica Română“ după poezia lui G. Sion: „Mult e dulce şi frumoasă limba ce-o vorbim“:

Mult e dulce şi gustoasă
Ţuica ce o bem
Altă ţuică drăgostoasă
Ca ea nu avem
Saltă inima 'n plăcere
Dacă o privim
Şi pe buze-aduce miere
Când o înghiţim.
Românaşul o iubeşte
Ca sufletul său,
Beţi, dar, ţuică românească
Pentru Dumnezeu.

Acestea din urmă au figurat până târziu în multe conspecte de literatură fiind date ca model al genului parodiei.

În alte poezii umoristice combate el cu o incisivă ironie mentalitatea dăunătoare înfrăţirii românilor, satirizând mustrător pe cei ce făceau caz de confesiune sau stare socială şi nu se considerau în primul rând Români.

Astfel, în poezia dedicată „confesionaliştilor“ începe aşa:

— Adă mâna, măi fârtate,
Fi-mi amic pân' la mormânt
Căci ai simţuri prea-curate
Şi-un suflet bun şi blând

— Bucuros, măi trăţioare,
Căci şi eu aşa-am dorit
Dar întâi să-mi spui tu oare
Eşti unit sau neunit?

Şi sfârşeşte cu aceste strofe concludente, după ce înşiră mai multe cazuri condamnabile ale separării, atribuite aceleaşi cauze:

Cugetaţi că doar aceste
Ce acum aţi auzit
Sunt scornite din poveste
Ca să râdeţi vreun pic?

Poate oricine ca să vadă
La noi azi ce s'a scornit
Mai tot insul de întreabă
Eşti „unit“ sau „neunit“?

Eu aş zice-a bună seamă
De ăst nărav să ne lăsăm
Şi să fim tot ca de-o mamă
Căci tot un altar servăm.

Dar pe unul şi pe altul
Parcă-l văd stând îndoit:
— Oare cel ce ne dă sfatul
E unit sau neunit?...

Poetul închee atât de bine cu mentalitatea „confesionaliştilor“, încât şi astăzi dacă am publica-o în întregime, ar mai fi încă mulţi cari s'ar ruşina citind-o.

Intr'altă poezie ni se face o paralelă între moralitatea unor vremi apuse şi decadenţa societăţii contimporane poetului:

Zic bătrânii cu mândrie
Că: nainte 'n vremea lor
De pleca după soţie
Mândrul june peţitor
Alegea dintre fecioare
Cea mai dalbă floricea
Cea mai bună lucrătoare
Iar de zestre nu 'ntreba.
Timpul însă iute zboară
Tot ce-i vechi s'a strămutat
Azi voinicul ce se'nsoară
Mai întâi a tot umblat
Pela Grumbuc: ca să vadă
Binele-i intabulat
Şi-apoi pleacă după fată,
— După ce a calculat...

Şi aici sfârşeşte cu aceeaşi abătută amărăciune:

Mai' nainte, mai' nainte,
Erau fapte de creştini,
Azi credinţa stă'n cuvinte
Faptele's cununi de spini

Astăzi unii se închină
Şi la zeul de metal
Şi aruncă tot neghină
Pe terenul naţional.

Am mai putea cita astfel nenumărate versuri în care să se întrevadă ce anume a ocupat mai mult atenţiunea poetului bănăţean şi cât de scrutătoare îi era privirea în faţa relelor încuibate în sânul societăţii româneşti.

Ne vom mărgini însă numai la aceast ultim citat in care se va vedea neclintita lui hotărâre şi curajul

său neînfricat în biciuirea slăbiciunile. E un manifest-program apărut întrun supliment al ziarului „Albina" în care se cuprinde invitare la „prenumerațiune" sau abonare la „Pricoliciul" — ziar umoristic pentru toți românii ortodocși și neortodocși, activiști și pasiviști, matadori și mameluci, corifei și unelte oarbe, etc.:

Căci așa e felul meu
Să mă tem de Dumnezeu
Să urăsc pe omul rău

Și de aflu vre-un mișel
Să dau fără milă'n el

Iar când dau de-un renegat
La pământ l-am și culcat
Căci să fie vițișpan
Ii pisez sub nas șofran

Și să fie chiar Vlădică
Eu îi pisez șofrănică
De se scarpină sub chică
Căci la min'orice domn mare
Dacă-i rău n'află 'ndurare

Pe cei mici și corifei
Dacă 'ncep a fi mișei
De pun mâna mea pe ei
Mi ți-i iau la retevei
De scot dracii toți din ei.

— — — — — —

Aceasta a fost atitudinea lui Grozescu ori de câte ori a încercat a ridiculiza un eveniment, o slăbiciune sau o ținută potrivnică a vreunui „naționalist". A' păstrat-o și în București când redacta rubrica permanentă din ziarul „Telegraful" în care (la 1871) caricaturizează în fiecare număr întâmplările mai de seamă satirizând atitudinile dubioase ale marilor zilei și țintuind pe cei din tabăra opusă principiilor susținute

de ziar. Acolo în partea umoristică din „Telegraful" aproape un an de zile Grozescu a scris necontenit, în proză sau în versuri, parodiind desbaterile parlamentare sau antagonia dintre „albi şi roşii" (conservatorişti şi liberali).

Iar când s'a întors acasă a scos *„Pericoliciul"* căruia i-a fost „proprietar şi redactor-răspunzător" până în 12 Mai 1872, când boala neîndurată l-a răpus şi i-a agravat agonia, în ghiarele căreia s'a sbuciumat până la 2 Iunie, când şi-a dat sfârşitul extenuat de râvna pe care a dovedit-o tot timpul vieţii sale închinate unui sacru ideal: acela de a contribui la propăşirea Românilor pe teren cultural şi social, spre a fi pe deplin pregătiţi în ziua săvârşirii măreţului act al „Unirii celei mari" pe care a visat-o necontenit. Aşa, în slujba aceleiaşi credinţe, aceluiaşi ideal, Grozescu a cultivat genul umoristic dincoace de Carpaţi, purificându-l la o treaptă unde trebue să-l socotim a fi destul de înălţat şi deci demn de a-l însemna cel puţin în note fugare, ca acestea ale noastre.

Ziaristul

Vom încerca aici să arătăm o altă latură a activităţii scriitorului bănăţean şi în acest scop vom desprinde din filele îngălbenite ale ziarelor de odinioară, rândurile în cari pulsează temeinic crezul robust al neobositului luptător ce trebueşte integrat în coloana celor cari au militat pentru mai binele neamului românesc.

Nu vom stărui a mai căuta — vreo definiţie a ziaristului, fiindcă în cazul acesta ar trebui dela în-

ceput să facem o distincţie între gazetarul apostol de altădată şi între reporterul şantajist de astăzi. Ar trebui să spunem cuvinte pline de veneraţie pentru martirii condeiului de demult şi dureroase constatări despre ziariştii cari îşi cheltuesc verva tămâind sau înjurând ca la uşa cortului câte o „personalitate" la care se prezintă milos cu mâna întinsă a doua zi.

De aceea ne vom opri la cea dintâi categorie de gazetari şi comentându-le îndeletnicirea, să-i desprindem înţelesul moral.

Căci mai ales acest atribut le apoteozează râvna cu care s'au hărnicit de-alungul coloanelor în care biciuiau desinteresaţi moravurile rele şi îndemnau la realizări rodnice.

Căliţi la focul sacru al celui mai luminat naţionalism, gazetarii de altă dată înfruntau cele mai tulburătoare fioruri de ghiaţă ale temniţelor habsburgice (ne gândim la cei din monarhia Austro-ungară) spre a spune răspicat adevărul de care erau ei animaţi.

Printre ziariştii de acest ales soiu îl găsim pe Iulian Grozescu.

Neînfricat, încrezător în destinele poporului românesc, el şi-a pus toată priceperea în slujba idealului pe care îl întrezărea cu preciziunea unui vizionar profet.

Prodigioasa sa activitate o găsim toată răzleţită prin nenumărate foi şi reviste din monarhia habsburgică sau din capitala României dinainte de unire.

Astfel, în afară de colaborările sale literare la *„Concordia"*, *„Umoristul"* şi altele, Grozescu scoate în anul 1863 un ziar pe care îl intitulează semnifica-

tiv cu însăşi atributul de care era animat *„Speranța“*. Ziarul a apărut la Budapesta, — o singură dată — şi acel unic număr nu ni s'a păstrat, aşa că nu putem şti de ce ideal era îndemnat tânărul redactor ce abia împlinise 24 de ani şi se voia „redactor proprietar” al unei gazete care implică atâtea greutăţi şi sacrificii materiale. După această încercare neisbutită, Grozescu continuă a fi colaborator harnic la *„Familia“* din Budapesta în care îşi publică încercările sale literare, adeseori chiar pe aceiaş pagină în care era imprimată vreo poezie a marelui Eminescu.

Activitatea ziaristică propriu zisă o desfăşoară Grozescu abia în Bucureşti unde, în anii 1870-71, se ocupă intens de publicistică scoţând cu ceva mai multă izbândă un ziar *„Poşta Română“* care de astădată apare de opt ori (8 numere) dovedind, prin cuprinsul său, robusta maturitate gazetărească a directorului, care iscălind cu mai multe pseudonime, ,Argus, Cassius, Brutus), îi umple coloanele dându-i un aspect destul de variat.

Din colecţia acestui ziar păstrată la Academia Română, lipseşte chiar nr. 1 din care am fi putut desprinde programul cu care a plecat la drum încercatul naţionalist bănăţean.

Ne compensează însă aceste rânduri ale „redactorului” Grozescu pe care le desprindem din nr. 6 din 18/30 Decembrie 1870 şi din care vom putea bănui principiile ce-l călăuzeau pe ziaristul nostru:

„...în toate năzuinţele urmărim cu consecinţă (consecvenţă) un singur scop: prosperarea şi consolidarea românismului peste tot şi oricât de debile sunt forţele noastre faţă cu această misiune înaltă şi

grea; noi totuşi suntem pătrunşi de aceea convenţiune că oricât de puţin vom contribui la această nobilă ţintă, totuşi vom face mai mult decât acei ce au forţe considerabile şi nu fac nimic, sau chiar lucră contra aspiraţiunilor noastre naţionale.

In această credinţă vom fi totdeauna cu perseverenţă în luptele noastre şi conduşi numai de aceste tendinţe, totdeauna ne vom şti conserva independenţa libertăţii noastre trecând cu vederea orice considerente de partid.

Sperăm că ne vom şti libera de orice animozitate şi vom şti a preţui sau combate orice fapte şi năzuinţe având înaintea ochilor noştri numai şi numai scopul nostru principal indicat mai sus".

Intotdeauna, Grozescu a fost călăuzit în scrisul său de aceste consideraţiuni, întodeauna el n'a râvnit decât „prosperarea şi consolidarea românilor de peste tot". Aceasta i-a fost deviza prin care se poate caracteriza scrisul său gazetăresc. Căci în capitala României el n'a uitat o clipă pe fraţii rămaşi sub stăpânire străină, iar în capitala Austriei sau a Ungariei, el se îndreaptă mereu cu gândul dincolo de Carpaţi, spre Răsărit, însufleţindu-şi scrisul cu aceleaşi tresăriri de vieaţă nouă, viaţă liberă şi românească. Ca nimeni altul din vremea sa el a ştiut să depăşească graniţele şi să însemne, cel dintâi, o dreaptă şi neşovăitoare linie de legătură între românii de pretutindeni.

O altă caracteristică a scrisului său gazetăresc este curata sa dragoste pe care o păstra poporului

Pătruns de sănătoase concepţii umanitariste şi căluzit de ideile sale pline de tâlc, Grozescu a izbutit să imprime scrisului său o înfăţişare justă şi un fond

de multă pătrundere. Deaceea mai ales, în acest domeniu al gazetăriei, Grozescu s'a impus cu deosebire. Stăpân pe un vocabular bogat și nuanțat deprins cu un stil incisiv de satiră și umor, el era combatant temut și un aspru procuror la răspântia unde societatea își împleticea pașii șovăind.

— „Ce este, în adevăr și ce poate fi o societate unde simțul moral este scăzut, unde oamenii nu mai au noțiunea datoriei, unde ideile de justiție și adevăr nu sunt totdeauna aceleași cari cântăresc mai greu în balanța administratorilor publici. O asemenea societate, oricât de bună, nu poate semăna cel mult decât acelor arbori majestoși, cari întind în depărtare ramurile lor adăpostitoare de ploaie și de căldură, dar cari lipsiți fiind de un trunchiu sănătos cad, cu zgomot la cea mai mică suflare a vântului"... (Ibidem nr. 7 din 12 Decembrie 1870.

Această comparație — așa poetică cum e, poate figura încă multă vreme pe frontispiciul oricărei instituții publice spre a aminti mereu tuturora un adevăr atât de lapidar spus și cu atâta semnificație întrânsul.

Dela tribuna care și-o înălțase în inima capitalei României de odinioară, Grozescu a trâmbițat asemenea adevăruri-axiome, în toate cele 8 numere din *„Poșta Română"* care n'a mai apărut dela începutul anului 1871, de când Grozescu trece în calitate de colaborator permanent la iotidianul *„Telegrafui de București"* care dela nr. 4 se numește *„Telegraful"*. Aici iscălește cu numele adevărat: poesii, cronică umoristică — pe care de sigur că tot el o scrie, deși n'o iscălește de loc; — iar articolele politice și foiletoanele le

semnează cu iniţialele sale sau cu pseudonimele: Cassiu, Brutus, etc.

La acest cotidian din Bucureşti, Grozescu colaborează intens până spre toamna aceluiaş an, când întorcându-se în ţară i se oferă postul de redactor la *„Albina"* ajunsă în al patrulea an de apariţie, sub înţeleapta conducere a lui Vicenţiu Babeş.

In nr. 90 al „Albinei" (din 16 Noembrie 1871), Babeş, în editorialul gazetei, anunţă că din cauza multiplelor îndatoriri ce-i incumbă în calitate de ales al naţiunei în dietă şi în diferite sinoade şi comisiuni nu poate păstra asupră-şi redactarea ziarului şi deaceea va însărcina cu aceasta pe Iulian Grozescu cunoscutul nostru literat, cu o practică jurnalistică cât de bună cu care se reîntoarce dela Bucureşti.

Grozescu primeşte şi în editorialul numărului următor (91 din 19 Nov. 1871) îşi exprimă mulţumirea pentru onorabila însărcinare ce i s'a dat, mărturisind că va fi condus şi aici de principiile cari tind la prosperitatea comună a patriei comune prin respectarea deopotrivă a intereselor materiale şi spirituale a tuturora pentru îndreptăţirea egală a tuturor naţiunilor patriei". Aici la „Albina", Grozescu — adeseori subminat de boală — lucrează cu asiduitate. Condeiul său îl ghicim în cuprinsul fiecărui articol venit din afară şi exprimând păreri cari nu erau conforme cu vederile sale şi implicit ale ziarului. Observaţiunile acestea semnate prescurtat „Red" sunt din ce în ce mai numeroase, mai lungi şi pun la punct fie o abatere, o divagaţie dela principiile dinainte determinate, fie o învinovăţire adusă cuiva, care s'ar fi dovedit a nesocoti interesele naţionale. Abia în nr. 32 din 25 Aprilie 1872 aflăm un articol semnat cu numele în-

treg: „In săptămâna patimilor. „Desprindem din acesta următorul îndemn:

— „Să fim toţi solidari în cauzele noastre naţionale şi să lucrăm cu perseverenţă contra tuturor coruptiunilor şi suferinţelor ce ne întâmpină în tot momentul. In curând vom vedea că sfânta noastră cauză naţională, cea insultată, cea maltratată de fariseii omnipotenţi ca tot ce e adevăr sfânt şi drept, îşi va dobândi deplina victorie".

Acesta a fost ultimul îndemn patriotic pornit din inima sa românească, fiindcă nr. 36 (din 16 Mai 1872) anunţă în editorial că Iulian Grozescu atacat de greu morb părăseşte redacţiunea şi Pesta, mergând spre căutarea sănătăţii la părinţii săi în Banat-Comloş"

După alte şase numere în „Albina" în nr. 42 din 6 Iunie 1872 apare încadrat în chenar negru, vestea tristă a morţii lui Iulian Grozescu înregistrată astfel:

— „Cunoscutul, iubitul, zelosul şi de toţi stimatul şi neuitatul nostru literat, fostul redactor al foii glumeţe „Pricolici" şi jumătate an al „Albinei", după un lung şi dureros morb a încetat din viaţă în floarea etăţii sale la 21 Mai (2 Iunie) anul curent cam pela 10 oare seara în Banat-Comloş.

Iulian Grozescu a ieşit din popor, a fost şi a scris pentru popor, de trei ani şi mai bine mai mult morbos decât sănătos, a lucrat totuşi cu un rar zel pe câmpul literaturii şi al jurnalisticei române, până o lună înainte de a-şi da sufletul în mâinele Creatorului.

Poet şi scriitor popular, umorist naţional ca puţini alţii, fiu plin de zel şi fidel al naţiunei, caracter firm şi nepătat, Iulian Grozescu a fost una din puterile

literare române și un valoros combatant în lupta noastră națională.

„Pierderea lui pentru noi este mare, este pierdere literară, pierdere națională.

„Poporul român, mai vârtos cel de dincoace de Carpați, poporul pentru care a scris el cu atâta dragoste, îi va conserva o eternă și binemeritată memorie“.

Pentru perpetuarea aceleiași binemeritate memorii, am însemnat și noi în acest loc, îndeletnicirile variate ale neobositului luptător naționalist.

Dacă în rândurile de mai sus reese pe deplin însemnătatea pe care a avut-o el în gazetărie ne vom strădui mai departe a arăta și celelalte preocupări ale sale pornite din dragostea sa pentru poporul căruia i-a închinat tot prisosul de energie dorindu-i emanciparea, propășirea și solidaritatea.

Tălmăcirile

Grozescu a înţeles că cel mai bun mijloc de a dovedi existenţa noastră precum şi drepturile, cari ne incumbă, este a arăta gradul de cultură şi civilizaţie în care ne aflăm. In acest scop, a procedat la tălmăcirea poeziilor populare româneşti, în ungureşte. Din toată opera lui Iulian Grozescu, se vede că el era un entuziast iubitor al literaturei poporane şi în consecinţă un bun cunoscător al ei. In primii ani ai debutului, Grozescu s'a ocupat şi cu traducerea în ungureşte a unor bucăţi alese din poziile poporane. In acest scop el a ales pe cele mai reprezentative. Indemnul l-a găsit şi în faptul că în acea vreme doi dintre cei mai talentaţi poeţi români se ocupau intens cu adunarea şi transcrierea poeziilor paporale. Dimitrie Bolintineanu şi Vasile Alexandri. Incă de pe la vârsta de 20 ani, Grozescu a tradus balada „Fata din Cozia" a lui Bolintineanu.

Când a ajuns întâia dată la Budapesta, activitatea a devenit mai bogată. Informaţiuni din vremea sa ne spun că Grozescu publica prin ziarele ungureşti de acolo diferite traduceri de acestea.

Nu ni se precizează însă: în ce ziare anume şi ce bucăţi. Volumul care apare după moartea sa ne indică întro oarecare măsură ce şi cum a tradus. Acest volum e o colecţie a traducerilor lui Vulcan, Ember şi Grozescu editate de societatea „Kisfalludi".

Desigur că nu toate traducerile lui Grozescu se cuprind aici, ci numai anumite bucăţi selecţionate de către editori. Din acest motiv regretăm că nu cu-

noaştem ziarele în care a publicat Grozescu cât a fost în viaţă.

O răsfoire a tuturor ziarelor dintre anii 1860—1870, ar fi obositoare şi greu de făcut câtă vreme aceste colecţii nu le putem găsi oriunde, de aceea ne vom rezuma la acest volum al cărui titlu este: *„Román népdalok“*. Budapesta 1877. 'Az Atheneum kiadása, 8° pp. 164.

La început Iosif Vulcan face o amplă introducere vorbind despre poezia poporană românească şi citează în acest scop colecţia de poezii poporane ale Românilor adunate şi întocmite de Vasile Alexandri, apărute în Bucureşti 1866.

Această colecţie o cunoaşte şi Grozescu, căci vedem între poeziile sale două cari figurează în colecţia amintită: *„Bujor“* şi *„Constantin Brâncoveanu“*.

Ar fi interesant să arătăm pe două coloane, originalul românesc şi traducerea lui Grozescu, în ungureşte. Am vedea astfel că traducătorul păstrând cu îngrijire forma şi chiar şi muzicaliatea versului, se abate adesea dela original şi traduce liber. Citâm în acest scop câteva din balada de toţi cunoscută „Constantin Brâncoveanu“ spre a ne face o idee despre modul cum se prezentau nepreţuitele noastre poezii româneşti, în haină străină:

Brankovanu Konstantin
Ös bojár, nagy keresztény
Amily nagy volt ős hatalma
Anyi iri iart utána
In csütörtök hajnalora
Közelget az ő halála;
Alig hagyt el nyugagyot
Meg mossa szép tiszta árczat
Halát adok a nagyéknek
S az ablakok hogy kinézet...

Astfel traduce el încă alte balade pe cari le cităm cu titlul în traducere, precum urmează, din volum:

Az Átok, Brankovan Konstantin; Toma Bujor; Ileana Brăileana; A fecskék, A pásztorok.

După acestea urmează o secţiune a cântecelor, unde aflăm titlurile acestea: Jianu Dala, Vény-Lany-dal; Ujoncz-dala, Kakuk-dala.

Titlurile acestea din urmă sunt de cuprins mai larg. Deoarece sub ele se publică, poezii, strigături de joc şi cântece independente şi care sunt numerotate dela 40—75, ceeace înseamnă că sunt 35 de cântece. Cităm câteva spre a arăta ce aspect iau tradiţionalele noastre strigături din horă, în limba ungurilor cu „ciardaşuri":

— Azért a ki szeretek
Robotolnék egy hetet
Azért a ki utálok
Egy napot sem szolgalok...

sau alta:

— Csokolom azt szép száa
Ha ugy tetszik rajta hát
Csokolom szép szemedet
Csokoly meg mindejjket...

Nu ne vom pronunţa nici de data aceasta asupra valorii traducerilor lui Grozescu. Ci ne mărginim doar a sublinia importanţa lor pe care o vom înţelege cu atât mai mult cu cât vom accepta literatura ca cel mai bun intermediu pentru cunoaşterea şi apropierea dintre popoare. Din acest punct de vedere Grozescu merită să fie menţionat şi ca un priceput diplomat care a contribuit efectiv la cunoaşte-

rea şi aprecierea frumuseţii literaturii noastre poporane, de către asupritorii cei mai porniţi împotrivă-ne.

Spre a complecta acest capitol sumar dar plin de semnificaţie, mai amintim aici şi o pledoarie a lui Grozescu pentru românitatea a două balade din colecţia de poezii poporane secuieşti a lui Kriza Ianos. Nu am putut afla unde a publicat acest studiu al său şi deci nu putem şti nici despre ce balade a fost vorba.

In orice caz, chiar aşa vag pomenită, informaţia de mai sus, confirmă părerea noastră că Grozescu era un de-aproape cunoscător al literaturi poporale, lucru pe care îl recomandă el şi unui confrate al său, Alexandru Caudian, al cărui volum recenzându-l îi priteşte autorului *„să studieze cu căldură şi geniu poeziile noastre poporane, căci ele sunt fundamentul pe care trebue să fie bazată armonia cântărilor“*.

Inainte de a încheea acest capitol mai menţionăm şi o traducere în româneşte a nuvelei „Fata căpitanului” de „Puşchin” publicată în „Familia” (1865).

Amintirile din Bucureşti (1861)

Neastâmpărul şi nostalgia l-au îndemnat pe Grozescu să treacă graniţa spre a găsi pământul românesc, — de unde abia de câteva decenii părinţii săi porniră să-şi caute altă ţară, nemaiputând îndu-

ra asupririle fanarioţilor. Oltenii din Livezi au luat drumul pribegiei şi s'au aciuit tocmai la Comloş, de unde glasul pământului strămoşesc tot îi mai chema câteodată.

De aceea poetul Grozescu, oltean de origină, n'a mai putut rezista chemării şi într'o zi de primăvară a pornit vesel şi entuziast spre capitala României:

„La Bucureşti, la Bucureşti, era unica mea dorinţă ce mă neodihnea din timpul când am ştiut că mai există o patrie română unde datinele şi moravurile străbune româneşti sunt respectate de fiii naţiunei mele şi nu sunt batjocorite de străini; — la Bucureşti, la Bucureşti, era singura mea esclamaţiune de câte ori numai mă întâlneam cu un român din ţară în care îmi recita dorinţa de a vedea o ţară, unde românii sunt stăpânitori şi de unde nu e crimă de a-şi iubi naţiunea sa...".

„Am trecut graniţele afurisite ce despart pe fraţii de un sânge şi de o mamă, eram pe pământul României".

— Astfel evoca Grozescu ziua când s'a văzut pe pământul românesc, pământ pe care puteai trăi nestingherit de asupritorii streini de neamul tău.

Şi Grozescu continuă să recapituleze impresiile pe cari le-a avut în România, publicând în „Familia" (an. III. 1867) „Suveniri din Bucureşti", în cari într'un scris vioi şi foarte plăcut la citire, evocă scene, reînvie figuri, subliniază obiceiuri şi evidenţiază moravurile din capitala României mici.

Să-l urmărim şi noi în călătoria sa şi să desprindem din impresiile sale pe cele cari ne vor ajuta atât la cunoaşterea vremurilor de odinioară cât şi la felul cum poetul le vedea şi le descria.

După ce a trecut granița, Grozescu poposește într'un sat românesc unde cunoaște pe preotul la care se ospătează românește și de unde privește hora plină de foc a tinerilor de acolo.

— „Cu multă durere a trebuit să părăsesc această petrecere frumoasă și patriarhală ce m'a mulțumit peste măsură și atunci am cugetat la patria mea natală, la Bănatul timișan, unde în cea mai mare parte s'au lăsat de această datină străbună și frumoasă unde tinerii în loc să meargă la joc în curtea preotului mai bine se duc la birt".

Dar poetul se smulge din această reverie în care compară stările din România cu cele din țara sa natală și se duce la poștă spre a cere un *car* până la București. Cere cai buni spre a ajunge cât mai în grabă, iar acolo se întâlnește cu un preot maghiar trimis din Ungaria pentru protestanții maghiari ce sunt risipiți prin România. După ce povestește peripețiile drumuluii când trebuiau mereu bacșișuri surugiului spre a mâna mai tare sau mai mereu (încet), adaugă și conversația ce a avut-o cu tovarășul de drum, preotul care pretindea că acel pământ încă e unguresc, dar preotul după șase săptămâni, când îl întâlnește din nou și-a schimbat părerea:

— „Bietul ungur se rușină și-mi mărturisi că nu e tot adevăr ce stă în istoriile unguresti și că zău, ca să poată predica, chiar poporenilor săi, trebue să învețe românește.

„Aflai dară și un ungur, care se deșteaptă".

In sfârșit poetul ajunge la București, dar abia la barieră, după ce a descurcat o neînțelegere cu comisarul de poliție care nu știa ce o fi însemnând ocupa-

țiunea notată pe pașaportul tânărului student „Jurist". După multe explicații comisarul se mulțumi a înțelege că „jurist" e similar cu profesor, confuzie pe care Grozescu nu o mai lămurește, spre a nu întârzia pe drum și spre a ajunge odată în București, unde spune el, *„mă simțeam ca și acasă căci mă vedeam între frații și surorile ce vorbesc aceiași limbă și se însuflețesc de aceleași sentimente ce sunt tesaurul comun al tuturor românilor"*.

Cum ajunge în Capitală, poetul o descrie privind-o de pe o nălțime, de unde avem o privire liberă asupra Bucureștilor.

— *„Ne urcăm pe Dealul Spirei ce se înalță în partea de către miază-zi a Capitalei, acest deal e renumit din 13 Septembrie 1848 când vreo 200—300 de români eroi au bătut 2000 de turci..."*

Indică apoi locul multor așezăminte mai importante: *„Dealul Metropoliei, Parlamentul României, un edifici simplu și așa zicând improvizat spre acest scop"*.

Subliniază numărul mare de biserici: *„în București sunt atâtea biserici câte zile într'un an"* — fapt care-l explică prin evlavia de odinioară și descrie astfel pe boerii din trecut și viața socială de acum care nu există:

— *„Mai fiecare boer mai avut avea biserica sa, preotul său în curte căci și în această privință iubeau comoditatea ca să nu se ostenească așa departe: fiecare curte boerească era ca un principat în miniatură, — boerul era stăpânitor în curtea sa, — nimeni nu-l conturba în afacerile sale, nimeni nu se interesa de cele ce se petrec acolo, dar nici el nu se interesa de treburile altora"*.

De aci prea uşor ne putem închipui că viaţa socială din Bucureşti în ce stadiu se află, — adică nu se afla defel:

— *„La teatru numai atunci merge o mulţime mai mare când aude că a sosit un virtuos renumit despre care însă lumea mare n'a mai auzit nimic, ci aci e destul să se dee cineva de virtuos strein, apoi dacă e şarlatan cu atâţia mai mulţi admiratori va avea.*

„Petrecerile din Bucureşti nu se pot numi petreceri sociale, acolo se adună câteva familii rudenii de aproape sau cunoscuţi de tot bine şi formează un cerc de petrecere familiară; — balurile de acolo sunt baluri familiare — dacă se face vreun bal destinat pentru tot publicul acela a bună samă e bal mascat, unde fiecare îşi plăteşte intrarea şi apoi îşi petrece cum ştie cu vreun cunoscut sau vreo cunoscută...“

După aceste impresiuni ale tânărului care cunoştea tradiţionalele baluri dela Arad sau Timişoara, unde plana un entusism deosebit şi unde manifestaţiile de acest gen luau aspectul unor adevărate evenimente naţionale, ni se descrie *Băneasa* de atunci *„un parc modern cu arbori umbroşi straturi de flori şi fântâni — ce împroaşcă apă în arcuri fantastice* precum şi grădina Cişmigiului al cărei istoric îl face în aceste rânduri:

— *„Inainte de aceasta cu vreo 20 de ani, în acest loc era o baltă uricioasă care se storcea din râul Dâmboviţa ce şerpueşte prin capitală şi nu departe de Dunăre se varsă în Argeş. La anul 1847 Capitala României a suferit o nenorocire mare... în ziua Paştilor s'a iscat un incendiu grozav, în urma căruia aproape jumătatea capitalei a ars, — şi atunci în locul caselor mici şi neregulate s'au ridicat altele mai mari, străzile*

s'au regulat și materialul nefolositor s'au cărat în balta amintită mai sus, unde acuma e grădina frumoasă a Cișmigiului cu alee pompoasă printre cari șerpuește câteva gârle sau vine majestoase ale Dâmboviței..."

Mai spune Grozescu că în amintirea acestui incendiu s'a ridicat o cruce de piatră care e monumentul cel mai însemnat din București până când se va realiza proectata înălțare a două alte monumente, ale lui Lazăr și altul al Unirei. După aceste considerațiuni" „edilitare", Grozescu ajunse a se orienta destul de bine prin București, începe a căuta cunoștințe — deși nu se simțea deloc strein printre români — și astfel a treia zi dela sosirea în București, face cunoștință cu eruditul istoric bănățean *Vasile Maniu*. Odată cu această primă cunoștință, Grozescu mai cunoaște încă pe doi inși, nu mai puțin erudiți și renumiți, — pe *Papiu Ilarian* și *Marțian „care mai târziu trecu la cele eterne"*.

Despre aceste cunoștințe bănățeanul nostru se arată foarte încântat și se exprimă astfel: — *„Un triumvirat mai sincer și mai frumos ca amicitia acestor trei domni nu mai poate fi, — tustrei talentați și înclinați spre cele nobile și frumoase, — tustrei naționaliști zeloși și persecutați din partea streinilor pentru sâmțămintele și faptele lor naționale.*

Tustrei siliți de a trece Carpații pentru a-și căuta adăpost printre frații din România.

D-l Maniu e unul dintre cei mai căutați avocați din București, pledările sale, mai ales în cauzele criminale sunt renumite și aplaudate, — și pentrucă practica avocațială i-a asigurat o viață mulțumitoare, nici când nu a părăsit avocatura.

Domnul Papiu Ilarian și Marțian încă fiind de față când îmi făcui onoarea la Domnul patriot al meu, mă simțeam foarte mulțumit. Întrebări peste întrebări avui să răspund cari toate se refereau la soarta românilor de aici (din Ungaria).

Tot atunci avui onoarea a fi arătat și doamnei Maniu. Cari au avut fericirea a cunoaște pe această prea stimată și amabilă doamnă, își vor putea închipui cât eram de încântat ascultându-i conversația dulce și trădătoare de spirit înalt și simțăminte adânci și prețioase, limba română pronunțată mai cu mult farmec și dulceață nu am putut auzi — numai o doamnă amabilă și spirituală ca domnia ei poate să emuleze în astă privință.

Mai târziu înțelesei că domnia ei nu e română de naștere, — și atunci din parte-mi cu atât mai mult era admirată în conversațiunea care de regulă era românească.

Mai ales în această prea stimată societate petreceam eu când și când, cât m'am susținut prin București, — dar și cu alte persoane prea stimate am avut onoare, despre care însă cu altă ocaziune voi face amintire..."

După acest admirativ portret al soției vrednicului bănățean Vasile Maniu și după ce ne prezintă destul de sugestiv atmosfera societății celor actuali în București, purtând încă ecourile frământărilor din colțul de țară bănățean, de a cărui soartă se interesau, Grozescu ne descrie impresiile plăcute pe cari i le-a făcut teatrul național din București socotit de el ca „unul din cele mai pompoase din Europa".

După ce face un scurt istoric al teatrului ridicat la anul 1850 de către nemuritorul *Câmpineanu*, *„ca-*

rele şi-a sacrificat frumoasa sa avere pentru înaintarea culturei naţionale", vorbeşte în termeni elogioşi de activitatea acestuia şi încarcă de glorie pe actorii teatrului, relevând mai ales pe actriţele *Pascaly, Popeasca* şi *Constantinescu* şi pe actori *Milo* — asupra căruia insistă pe o coloană întreagă a „FAMILIEI" evidenţiind ascensiunea acestui „*excelent comic*" şi *Pascaly*. Piesa pe care a văzut-o Grozescu era „*Jianu*" o bucată care i-a plăcut foarte mult.

„*Eram încântat până la extaz, când văzui romanticul tablou ce reprezenta o scenă mult fermcătoare dintre munţii din România mică*".

Dar tânărul poet nu se interesează numai de lucrurile mari, ci îşi apleacă urechea şi privirile înspre umilii locuitori ai Capitalei, spre cei necăjiţi şi trudnici pe cari ochiul atent al vizitatorului îi prinde cu deamănuntul.

Astfel ne descrie pe *sacagii* cari, „*mai fără nici o excepţiune sunt Transilvăneni*" pe „*păcurarii*" cari vând lapte pe străzile Bucureştilor, pe *bragagii* cari de regulă sunt albanezi, bulgari sau greci însă toţi ştiu româneşte. Iscodeşte apoi ciudata îmbrăcăminte a popilor, a jidanilor şi a muzicanţilor descriind-o cu precizie şi găsind pentru fiecare câte o caracteristică dar mai ales insistă asupra muzicanţilor, „credincioşi părtaşi la suferinţele şi bucuriile românilor". Vorbeşte despre instrumentele lor, şi închee printro paralelă între poezia poporală din Austro-Ungaria şi cea din România.

— „Adesea m'am simţit fermecat de frumuseţea poeziilor poporale din România, — „*ele sunt cu mult mai drăgălaşe decât ale Românilor din Austria, limba e dulce şi înflorită, accentele cântăreţilor emulează cu*

tonurile dulci ale poeziilor exaltate de fericire, pe când limba cântecelor române din Banat, Ungaria și Transilvania e mai puțin fermecătoare, — dar nu e aici locul ca să cercăm a arăta cauzele adevărate ale acestei împrejurări. Prin aceasta însă nu voesc a nega sublimitatea și frumusețea poeziilor poporale de aici, căci în astă privință poezia noastră poporală excelează în toate părțile locuite de români".

După ce lasă la latitudinea cititorilor să ghicească cauzele pentru cari limba românească din provinciile subjugate e mai greoaie, Grozescu schimbă din nou obiectivul investigațiilor sale, și ne vorbește despre *învățământul* din capitala României care *„a făcut înaintare foarte evidentă și din an în an tot mai frumos progresează pe calea sublimă a culturii naționale"* și atribue acest progres lui *Gheorghe Lazăr: „acest mare Apostol al culturii naționale pare că a fost trimis de providența cerească la București, unde în acel timp nu era nici o școală românească căci toată instrucțiunea era manipulată de greci".*

Vorbește apoi despre învățământul universitar și insistă mai ales asupra *facultății de drept, ale* cărei cursuri desigur că l-au interesat mai mult pe tânărul nostru „jurist".

Astfel spune că cei mai distinși profesori la facultatea de drept sunt: *Bozianu, Boerescu* și *Costaforu, — „ toți bărbați prea erudiți cari au fost și miniștri, fără să înceteze a fi profesori".* Evidențează lipsa de cursuri tipărite și laudă inițiativa luată la Iași de a se edita „dreptul roman" în limba română.

Apoi face o revistă presei din capitală, arătându-și călduroasa recunoștință și mulțumire pentru acele organe prețioase cari în decursul mai multor

ani s'au luptat pentru redeşteptarea românismului, pentru introducerea şi susţinerea vieţei constituţionale.

Face apoi paralele între ziarele cari împotriva intereselor naţionale apăreau numai pentru apărarea celor particulare şi între cele cu o conduită ireproşabilă şi plină de demnitate cum a fost *„Românul“* lui C. A. Rosetti.

Spune despre cele dintâi că nu puteau rezista multă vreme din lipsă de cititori şi deaceea apuneau la al dolea-treilea număr, câtă vreme celelalte, cum a fost „Românul“ şi „Reforma“ lui Valentineanu, au biruit efermeritatea şi şi-au croit drum prin noianul greutăţilor.

În această ordine de idei, Grozescu aruncă o privire spre trecutul literaturei noastre *jurnalistice* şi în acest scop ne conduce pe strada Mogoşoaiei, azi Calea Victoriei, până la „pasagiul român“, unde afară de o „cafenărie şi unele prăvălii cu articole de lux, mai toate încăperile erau ocupate de redacţiuni şi edituri.

— „Aci era librăria lui Rosetti, care mai târziu s'a desfiinţat; mai la vale era redacţiunea „Reformei“ o foaie umoristică „Nichipercea“ a ziarului politic „Unirea“ care se lupta în contra unităţii intereselor adevărate ale României.

„Tot în acest pasagiu era şi foaia economicăpolitică „Ţăranul român“, a lui Ionescu.

„Şi aceasta însă a apărut puţin timp, deşi era „o foaie în adevăr poporală care a bună-samă ar fi necesară şi pentru România însă durere că nici aici (în Austria) nici dincolo de Carpaţi nu se află întreprinzători rezoluţi spre acest scop“.

— Relevă faptul neîndătinat şi surprinzător de a

fi văzut vânzându-se în Bucureşti, ziarul umoristic „Strigoiul“ care avea trecere mare şi se vindea în sute de exemplare fiind recomandat „Nichipercea din ţara nemţească“.

Din acest fapt, Grozescu trage concluzii ca acestea:

— „E dovadă că ar trece foarte multe foi române de aici şi în România, dacă ar fi cine să le recomande publicului cetitor de acolo care abia posedă câteva idei şi mostre despre mişcările literare-naţionale ale românilor din Austria, ceiace se vede şi de acolo că adesea oamenii culţi ne numesc nemţi şi ungureni, apoi sub aceste numiri înţeleg ei pe toţi românii Austrieni fie ei din orice provincie română. — Despre Marmaţia, Crişana, foarte puţini au idei lămurite“.

— După aceste concludente observaţiuni îngrijorătoare, Grozescu continuă să releve publicaţiunile din capitală subliniind în acest scop două reviste însemnate în vremea aceea *„Revista română“* şi *„Revista Carpaţilor“*. Aceasta din urmă era a lui G. Sion şi după cei şase ani câţi s'au scurs dela vizita lui Grozescu în Bucureşti (1862) şi până la 1867 încetase de a mai apare din cauza greutăţilor întâmpinate deşi întrânsa „s'au publicat articole foarte interesante şi preţioase menite pentru a lăţi lumina şi a deştepta spiritul naţional“.

Despre *„Revista Română“* a lui Alex. Odobescu, spune că apărea sub aceleaşi neîncurajatoare auspicii ale cetitirilor şi cu sprijinul material al câtorva zeloşi bărbaţi.

Iară după ce face constatări dureroase privitoare la desinteresarea românilor faţă de aceste publicaţiuni menite se contribue la progresul cultural şi la

menţinerea noastră în rândul altor naţiuni care cu paşi gigantici evoluează sub acest raport, închee enumărarea periodicelor prin neprecupeţite elogii la adresa ziarului *„Românul“* care era *„cea mai de frunte foaie a tuturor românilor“*. Trece apoi la descrierea destinelor şi moravurilor.

După o hazlie caracterizare a botezului copiilor din Bucureşti, ne descrie în amănunte pompa cu care se serbează Boboteaza. Mitropolitul aruncă crucea în apă, de unde o scoate un „notător bun“, apoi ne vorbeşte despre obiceiurile dela o nuntă, subliniind pe acelea cari diferă de cele ale românilor din părţile bănăţene. Dă un tâlc destul de hazliu obiceiului deabea „răchia roşie“ după care abia se încinge petrecerea a doua zi după cununie şi ţine o săptămână întreagă.

Relevă deasemenea deosebirea dintre înmormântările dela noi şi cele din Bucureşti cari se caracterizează prin aceea că mortul e dus până la groapă în sicriu, fără capac, neacoperit.

Vorbeşte apoi despre serbările Moşilor, cari datează „de pe timpul împăcării lui Ştefan cel Mare cu Radu domnul Munteniei, când armele muntene şi moldovene împreună cu copiii lor dau mână de frăţietate şi jură că nu se vor mai lupta pentru vărsarea sângelui român...“

Grozescu închee descrierea bâlciului, căruia îi acordă pe lângă foloasele spirituale şi altele materiale, cu îndemnul:

— „Acest bâlci foarte seamănă cu o expoziţie naţională şi ar fi de dorit ca şi în alte părţi să se imiteze această serbare, menită să deştepte simţul de

frăţietate, totodată şi spre a înainta interesele economice-naţionale".

Dela serbarea Moşilor, Grozescu ne duce la Parlament, ne descrie amănunţit Camera reprezentanţilor naţiunei, în vremea când nu exista Senat şi când preşedinte al Camerei era întotdeauna Mitropolitul. După ce arată aspectul impozant al interiorului, insistă asupra politicianilor dintre cari „cei mai distinşi oratori erau opoziţionalii *Ion* şi *Dem. Brătianu, C. A. Rosetti, Cogălniceanu, Vernescu* şi înţeleptul *Panu, carele foarte pe scurt vorbea însă cuvintele sale aveau o ponderaţie grandioasă*".

Din partida dreaptă conservativă mai tare excela *principele Stirbei, Gr. Sturza* — şi nenorocitul *Barbu Catargiu, fostul ministru*. Pe acesta din urmă Grozescu îl carcterizează ca pe un aristocrat retrogradat care se opune şi oricăror principii de libertate şi care „în 1862 n'a voit să acorde eliberarea ţăranilor ameninţând pe revoluţionarii liberali" cu aspre cuvinte.

Sfârşitul acestuia, Grozescu îl înregistrează ca pe o meritată răsplată a unei atitudini protivnice celor mai legitime năzuinţi ale poporului românesc şi de aceea glontele de revolver care l-a răpus pe Catargiu la eşirea din cameră, îi sugerează aceste versuri:

Voi fiinţe de urgie
    Ce ţara o trădaţi
Nu ştiţi că va să fie
    Când nici nu v'aşteptaţi
O dreaptă răsplătire
    De unde nu gândiţi?
Deci fiţi mai cu privire,
    Veniţi vă pocăiţi!

— Şi cu aceste cuvinte în versuri Iulian Grozescu îşi închee amintirile sale din Bucureşti.

. . . . , , , ,

Am urmărit rând cu rând toate cele scrise, fiindcă am voit să arătăm cât de pătruns a fost el de toate amănuntele ce i-am eşit în cale. Şi mai ales am voit să arătăm imensul serviciu pe care l-a făcut el compatrioţilor săi servindu-le în 1867 o atât de bogată descriere a Capitalei, desprinzând cele mai variate aspecte ale tuturor manifestărilor dintr'însa. Astfel vedem înregistrate obiceiuri, moravuri, instituţii, mişcări culturale, învăţământul, mişcările artistice şi literare, personalităţile de seamă cari erau pe vremea aceea conducătorii spirituali ai românilor şi atâtea alte lucruri cari aduse la cunoştinţa celor subjugaţi şi îndepărtaţi de matca românismului, nu puteau decât să aducă un bogat impuls la menţinerea trează a conştiinţei lor.

Am citat atât de amănunţit, amintirile lui Grozăvescu publicate în „Familia“ din 1867 (238, 250, 260, 274, 296 şi 310) fiindcă le-am atribuit şi o oarecare valoare istorică, ele contribuind la cunoaşterea unor stări de lucruri mult schimbate astăzi. Subliniem aceeaş preocupare relevată şi până acum, de a iscodi lucrurile şi a le imprima acelaş caracter naţionalist singurul care le poate da o valoare şi deci o importanţă demnă de reţinut. Grozescu nici nu le reţine decât pentru această importanţă şi nu le priveşte decât prin acelaş unghiu al naţionalismului înfocat.

Istoria lui Tincu Velea

Potrivit anticipat formulatelor titluri, ar fi trebuit să ne ocupăm de Grozescu „critic“. Ni s'a părut însă prea complicată sarcina ce ne-am luat, câtă vreme ne dăm bine seama cât de preţioasă este această îndeletnicire de critic, — mai ales acuma, în vremea noastră.

De aceea vom ocoli vigurozitatea acestui titlu şi aducând preţioase amănunte atât pentru cunoaşterea activităţii lui Grozescu cât şi a manifestărilor culturale pe care le-a înregistrat, să procedăm la o sciziune a activităţii sale quasi-criticee. Astfel vom înregistra pe rând opiniile sale asupra cărţii pomenite în acest titlu; asupra deputaţilor dietali din vremea sa; asupra şcoalei agronomice din Sânnicolaul-mare, — al cărei istoric îl scrie cu o deosebită meticulositate, precum şi asupra recensiilor sale, asupra diferitelor lucrări apărute în timpul său.

Procedând astfel vom ajunge la acelaş rezultat, fără a mai alătura numele său de acel pretenţios calificativ de „critic“.

Dintre toate recensiile pe cari le-a semnat prin ziare ca *„Albina“*, sau reviste ca *„Familia“*, — am ales spre a ne ocupa separat, de recensia cu care înregistrează el importanţa lucrării lui Nicolae Tincu-Velea.

Despre aceasta scrie el în foişoara ziarului „Albina“ (an. I No. 23 din 1/13 Iunie 1866) articolul intitulat cu însuşi titlul scrierii lui Velea: *„Istorioara bisericească politico-naţională a românilor de peste tot, etc., apărută în Sibiu 1865“.*

Cum lucrarea apăruse cu un an înainte, Grozes-

cu pare vădit contrariat de faptul că n'a fost recenzată de către ziare și reviste.

— „Cam de mult a eșit de sub tipar acest op lucrat cu diligență și talent de binemeritatul autor în prezent protopop în dieceza de Caransebeș și fost profesor de teologie în Vârșeți, — zău, cam de mult a apărut această carte și totuși de abia în una sau două foi am văzut-o amintită pe scurt că, „a ieșit de sub tiparul archidiecezan și că prețul e 2 fl. 10 — fără ca să arate publicului că merită părtinirea cea mai călduroasă".

Și Grozescu continuă astfel încă în două coloane, condamnând „nepăsarea cu care se arată jurnalistica română față cu opurile literare ce apar și au apărut".

Intre acestea, din urmă, Grozescu vizează poeziile lui Bolintineanu și „Petru Rareș" de At. M. Marienescu — „lucrări cari încă până în ziua de azi nu și-au afla peana demnă ca să le recenzieze ca să ridice frumusețile sau scăderile lor, să orienteze publicul cititor care prin aceasta mai mult s'ar interesa de mișcările literare".

După astfel de considerațiuni cari toate vizează o mai vie interesare față de manifestările culturale ale poporului românesc, Grozescu revine la subiectul propus și fără a-și „aroga aceea capacitate, că ași fi gata să scriu o recensiune meritorie despre acest op" și spune că este „îndemnat numai de dorința ca alții mai chemați și mai de specialitate să-mi urmeze".

Despre lucrare afirmă că nu e o istorie sistematizată, ci mai mult un elaborat valoros ce servește de material gata spre a folosi spre înălțarea edificiu-

lui istoriei politice-naționale. Mai spune că materialul e adunat cu talent de specialitate, conține date cunoscute până acuma, însă pe lângă acestea și „o mulțime de date atât scrise cât și susținute prin tradițiuni credibile cari însă erau necunoscute literaturii noastre”.

După acestea, Grozescu observă că datele sunt culese cu judecata strictă a deavăratului cronicar și puse în ordinea cea mai bună, afară de unele excepțiuni pe cari le relevă arătând și cum ar fi trebuit aranjate. Exemplul pe care îl alege în acest scop este ocuparea Timișanei, — ceeace denotă că subiectul acesta îl pasiona foarte mult câtă vreme îl și tratează în nuvela de care am vorbit la locul său.

Despre forma lucrării lui Velea, Grozescu se exprimă astfel:

— „Limba e corectă, ici-colo aflăm însă câteva provincialisme cari sunt explicate; dar nu-mi place acea purificațiune prea forțată prin care în loc să ne înfrumusețăm limba mai mult o scrintim: *Impremațiune, întrebațiune, dereptate, mindeuna* și altele ca acestea cel puțin pe mine mă vatămă la ureche”.

Dar unde poetul nostru naționalist se exprimă și mai categoric este când se împotrivește literilor cirilice cu care s'a tipărit ediția din 1865.

— „Dauna mare și nicidecum nu-mi pot explica că după ce literatura noastră a primit literile străbune, de ce s'a tipărit acest op cu ruginitele slove, — și încă ce slove, să te sperii de ele!

„Nu cred să fie alte slove mai fofonate în toată tipografia mitropolitană. Adevăr că autorul ei spune că după trecerea acestei edițiuni are de cuget ca s'o tipărească cu litere, și că acuma a făcut aceasta cu

privire la cărturarii ţărani şi cea mai mare parte din preoţi, cari nu ar putea citi cu litere, însă aceasta nu e motivare căci domnii cărturari fie chiar ţărani dar mai ales partea cea mare din preoţi sunt îndatoraţi ca ei să se acomodeze după literatură şi să urmeze paşii de înaintare, iar nu literatura să se acomodeze lor şi să se lege de neştiinţa unuia şi altuia".

Şi Grozescu îşi închee această inimoasă „recenziune" cu îndătinatul îndemn: „Preoţi cu crucea'n frunte"...

Din cele văzute mai sus se impune să tragem o concluzie cu privire la îndeletnicirea aceasta nouă a lui Iulian Grozescu.

Ceeace impune mai întâi atenţiunii noastre, e faptul că scriitorul bănăţean şi în această îndeletnicire procedează din acelaş îndemn naţionalist, judecă lucrarea din acelaş punct de vedere.

Naţionalismul îi era inoculat în sânge şi în toate acţiunile sale nu se putea să nu svâcnească aceeaşi robustă preocupare faţă de destinele neamului. Deaceea socoate el lucrarea lui Velea de mare utilitate pentru istoria politică-naţională şi condamnă slovele cirilice, recomandând literile latine cărora el le spune deadreptul „litere străbune", şi datorită acestei provenienţe le recomandă el mai ales.

Din introducerea acestei recensii putem iarăşi să reţinem aceeaş caracteristică: — Câtă străduinţă şi cu câtă râvnă îndeamnă el ziarele să se ocupe mai deaproape de fiece lucrare ce apare în literatura românească, câtă grije dovedeşte pentru propăşirea culturală a naţiei sale, cât de mustrător este el cu cei care se desinteresează de cele ce pot fi utile progresului românilor!

Toate acestea ni-l zugrăvesc pe Grozescu acelaş neobosit luptător naţionalist ce şi-a ales condeiul drept cea mai eficace armă de luptă pentru izbânda viitorului în care nădăjduia fanatic.

Şcoala de agronomie din Sânnicolaul-Mare

— *(Date referitoare la întemeierea şcoalei)* —

De astă dată contribuţiile noastre ar putea servi nu atât la monografia lui Grozescu, cât la aceea a şcoalei de agricultură din Sânnicolaul-Mare, cum şi aceasta din urmă e tot o instituţie de utilitate din Bănat, importanţa amănuntelor nu-şi pierde din intensitate.

Dimpotrivă, amănuntele de mai jos vor avea o îndoită însemnătate: 1) vor arăta sfera preocupărilor lui Grozescu, care se interesa de tot ce era util ţinutului său natal; 2) vor servi la cunoaşterea trecutului şcoalei de agronomie din Sânnicolaul-mare, trecut care nu ar trebui deloc ignorat — câtă vreme e vorba de o instituţie care a avut şi are încă o deosebită importanţă pentru viaţa agricolă din Vestul Banatului.

Iulian Grozescu a fost cel dintâi care a înţeles utilitatea acestei şcoli şi de aceea în „Albina" (anul I No. 59 din 7 Septembrie 1866) insistă în chip deosebit asupra importanţei „Institutului agronomic".

In acest scop Grozescu se ocupă pe larg în întroducerea articolului său întâi despre lucrarea pământului din judeţul Torontal şi apoi despre învăţământ

în genere, afirmând că învăţătoriii neglijează să dea o pregătire practică elevilor lor, în majoritate copii de plugari. Atribue acestei neglijenţe, faptul că plugarii nu îşi prea dau copii la şcoală şi spune că acestea nu se vor schimba decât atunci când vor vedea „la vreun examen că băeţii şi-au câştigat câteva cunoştinţe cari vor fi de folos lucrătorului de pământ".

Trecând la subiectul propus în titlu, Grozescu ne spune că şcoala de agronomie din Sânnicolaul-Mare s'a înfiinţat în anul 1799 în 24 August, de către proprietarul latifundiar Cristofor *Naco* de origine din Macedonia. „Acesta a destinat institutul pentru 12 tineri iobagi mai săraci şi diligenţi din Sânnicoaul-Mare cari aci, dela un profesor versat în agronomie, primeau cunoştinţe teoretice şi practice, din această ştiinţă atât de necesară agronomilor. Profesorului i se plătea leafă în bani şi în natură precum şi locuinţă dela domeniul din Sânnicolaul-Mare. Cei doisprezece elevi experimentau pe întindere de 12 jugh. de pământ al căror venit era de asemenea al profesorului, elevii fiind obligaţi ca după terminarea studiilor să servească timp de doi ani cu leafă cuvenită pe întinderea domeniului". Celor mai buni absolvenţi li se dădea bani spre a cumpăra uneltele necesare începerii pământului pe cont propriu, iar celui care a reuşit întâiul, i se dădea un „stipendiu anual de 300 florini spre a cerceta şcoale mai înalte de acest gen".

In aceste condiţiuni a funcţionat institutul până în anul 1855, dând an de an noui absolvenţi cari cu cunoştinţe noi şi bogate contribuiau efectiv la îmbunătăţirea cultivării pământului însuşindu-şi astfel în bună parte meritul de a fi factorii determinanţi ai progresului economic din restul Banatului.

Grozescu ne spune apoi:

„După informaţiile pe care le deţinea dela V. Bogdan avocatul domeniului din Sânnicolaul-Mare, că în anul 1855 ajungând stăpân al latifundiilor, nepotul fondatorului, contele Coloman Naco, acesta din cauza schimbărilor în proprietatea fondată, schimbări printre cari şi aceea a desfiinţării iobăgiei, a socotit de prisos a mai întreţine institutul pentru a ajutora pe fiii foştilor săi iobagi dela care nu mai avea nici un ajutor (serviciu). Guvernul însă i-a impus reînfiinţarea institutului şi astfel la anul 1864 în Septembrie numitul conte printr'o carte fondaţională ctitori în amintirea întemeietorului ei „Institutul lui Cristofor".

De acum institutul se organizează pe baze mai moderne iar un oarecare Petrovici, fost comite suprem, e delegat să îndemne pe proprietarii mai mari şi comunele din jurul Sânnicolaului Mare să contribue pentru susţinerea institutului. Acestui îndemn i-a răspuns comuna Sânnicolaul-Mare (cel românesc).

Acesta a oferit 24 jug. pentru a fi uzat 6 ani, iar comuna Sânnicolaul-German s'a obligat să dea câte 100 florini pe an, iar alte 12 comune din jur s'au obligat deasemeni să dea câte 100 florini pe an, rezervându-şi dreptul de a trimite în fiecare an câte un tânăr să studieze în contul contribuţiei lor. Prin această măsură s'a mărit numărul elevilor dela 12 la 24.

Cursurile ţineau doi ani având următorul program:

In anul întâi, semestrul I, se propunea aritmetică, fizică poporală, istorie naturală (zoologia şi geologia) economia, — laolaltă 11 ore pe săptămână, —

iar în semestrul doi geometria poporală, fizică şi botanică, — laolată 6 ore pe săptămână.

In anul al doilea semestrul I: agronomia poporală chiverniseala economiei mici şi comptul de economie, laolaltă 6 ore; iar în semestrul II grădinăritul, pădurăritul, vieritul şi botanica, 5 ore pe săptămână. Afară de aceste cursuri teoretice în timpul liber se făceau lecţiuni practice pe teren unde împreună cu servitorii se lucra pământul, se cultiva via, pomii, se ocupau cu gândacii de mătasă, cu stupii şi altele ce se ţin de economie".

In anul 1866 când a făcut Grozescu însemnările de mai sus, profesorul institutului era Ioan Bartok, „de naţiune maghiară care însă vorbeşte şi româneşte, nemţeşte şi ceva sârbeşte, însă nu e atât de perfect în aceste limbi ca să propună studiile în toate limbile cu succes, deşi dumnealui toată osteneala îşi dă să explice învăţăceilor în toate limbile, însă mai mult le propune în limba maghiară, cu toate că nu e nici un maghiar în institut, ci mai ales români şi germani, iar sârbi câţi sunt, vreo doi, toţi ştiu româneşte, deci ar dori ca să fie un profesor care să ştie perfect limba română şi cea germană şi limba propunerei să fie în aceste două limbi mai ales".

Mai departe Grozescu afirmă că dintre elevi românii dau dovadă de foarte multă sârguinţă şi la examen se disting mai cu deosebire. Işi propune apoi ca într'un număr viitor să scrie despre influenţa ce exercită institutul asupra „poporaţiunei din acest ţinut şi voiu arăta doar şi scăderile lui, arătând că ce ar mai fi de dorit ca să se mai facă pentru ca să aibe rezultate şi mai îmbucurătoare", — lucru pe care nu-l mai îndeplineşte. Noi cel puţin nu am mai găsit vre-

un articol al său în care să revină asupra celor făgăduite. Inainte de a încheia istoricul acestei școli, Grozescu mai amintește o fundațiune filantropică a conțelui Coloman Naco, care: „a depus în casa de păstrare din Pesta 1000 fl. pentruca din carnetele acestei sume să se dea în tot anul 215 fl. oarecui mai sărman din Sânnicolaul-Mare fără distingere de naționalitate și religiune".

Am socotit destul de prețioase aceste date referitoare la trecutul instituțiunilor de folos obștesc din Banat și deaceea le-am desprins din paginele îngălbenite și prăfuite al celei dintâi colecții din cel dintâi an de apariție al ziarului „Albina", spre a le face cunoscute și cititorilor, dintre cari desigur foarte puțini ar avea posibilitatea să răsfoiască colecția amintită.

De cumva aceste fugare rezumări vor folosi cuiva la scrierea monografiei școalei ce ființează și azi fiind în al 132-lea an de activitate (în 1931), această publicare a lor va fi cu atât mai îndreptățită.

Recensiile

Mai adăugăm și acest capitol în care vom evidenția unele preocupări ale lui Grozescu, ce nu au fost încă relevate. De astă dată am ales un titlu cam pretențios câtă vreme recensiile n'au constituit pentru Grozescu o preocupare separată, ci doar prilejuri de a-și exprima gândurile și mai ales îndemnurile.

Am văzut cum Grozescu recenzează lucrarea istorică a lui N. Tincu-Velea mai mult spre a o impune atenției publicului cititor și spre a reproșa confraților

săi în ale scrisului neglijența cu care întâmpină lucrările românești cari și așa apăreau destul de rar, iar istoricul școalei din Sânnicolaul-Mare îl face mai mult spre a impune atenției plugarilor utilitatea ei și spre a-i îndemna să o sprijine și să-i cultive binefacerile. Această atitudine o are și când recenzează volumul de poezii „Când n'aveam ce face" al lui Alex. *Candianu,* în „Familia" din 1867, unde insistă mai ales asupra lipsei de atari manifestări literare și îndeamnă pe autor la consultarea poeților clasici streini și români (Alexandri, Bolintineanu, — aceștia erau atunci întruchipătorii clasicismului românesc) și să studieze geniul poeziei poporale care reprezintă „tomul fundamental pe care trebue să fie bazată armonia cântărilor.

Iar când recenzează în „Familia" (din 1866 p. 142) scrierea populară pentru românii țărani *„Progresul"* redigiată de N. Roman, Grozescu folosește un stil caustic, satirizând slăbiciunile și mai ales greșelile cari abundă într'o carte adresată țăranilor dar scrisă într'un stil pretențios pe care dacă țăranul l-ar înțelege apoi ar trebui să-și lase plugul să ruginească și să se facă profesor.

Din această recensie scrisă cu mult nerv, reesă încă odată grija pe care o dovedea Grozescu țăranilor a căror soartă și stare socială o cunoștea foarte bine Și mai reese deasemenea promptitudinea cu care el e gata să îndrumeze pe cei bine intenționați în a contribui la propășirea poporului. Dar unde putem mai bine vedea preocupările lui Grozescu sunt „meditațiunile sale literare sau dominicale" precum și convorbirile cu cititoarele scrise cu acelaș titlu permanent în Familia. Meditațiunile duminicale erau scrise

cu foarte mult spirit și cuprindea înșiruirea evenimentelor de peste săptămână. Trecerea dintr'una într'alta așa cum ne amintim că scria Gongopol „Săptămâna" în ziarul „Cuvântul" comentând fiecare eveniment în parte și acordându-i importanța cuvenită împreună cu toată savoarea cu care îl înfățișa.

Desigur că și aici unghiul sub care îl privea era tot cel naționalist.

Meditațiuni literare a semnat Grozescu și în „Familia" și în „Albina" și în „Telegraphul" dela București. In toate el discuta și răstălmăcea lucruri de însemnătate actuală spunându-și cuvântul asupra purificării limbii și — în acest scop — al necesității unei revizuiri și unificări a ortografiei românești. De aceea Grozescu salută cu mult entuziasm înființarea societății *Academiei Române* de azi atribuindu-i dela început importantul rol pe care va să-l aibă la unificarea spirituală a românilor de pretutindeni. Deaceea când e în București, asistă la ședințele Academiei și într'o corespondență pe care o trimite Familiei el arată că a ascultat discursul de recepție a lui G. Sion despre fabulistul Donici și răspunsul lui V. A. Urechia adăugând și impresiile care i le-a făcut aceea ședință.

In general Grozescu dovedește foarte mult interes față de cultura românească și în acest scop de cele mai multe ori scrisul său e plin de dureroase constatări și reproșuri la adresa celor cari se desinteresează de ea, lăudând și evidențiind în acelaș timp orice manifestație menită să dovedească o cât de vagă preocupare culturală din partea cuiva.

Astfel într'un esseu apărut în Albina (No. 109 din 29 Decembrie 1869 st. v.) și intitulat „La finea anu-

lui", Grozescu după ce face o largă rezumare a îndeletnicirilor culturale din anul expirat, sfârşeşte prin a sublinia unele fapte vrednice, citând în acest scop nume de preoţi şi învăţători cari s'au hărnicit în decursul anului şi pe care îi dă exemplu:

Nu putem îndestul a recomanda frumosul progres al zelosului preot Trifan Şepeţan din Chisătău în comitatul Timişului, care de mai mulţi ani instruiază tinerimea în arta muzicală prin care nobila nizuinţă i-a suces a forma un cor vocal demn de tot respectul şi care anul acesta a secerat laudă premeritată".

De asemenea el laudă zelul învăţătorilor Traian Lungu din Timişoara, Haţeg din Belinţ şi mulţi alţii, cari „din răsputeri se nizuesc pentru înaintarea învăţământului poporal". In acelaş timp înregistrând încetarea de a mai apare a revistei „Speranţa" scoasă de „societatea institutului clerical din Arad", — Grozescu spune:

— „Aceste evenimente triste trebue să mâhniască pe fiecare român bine simţitor. E timpul ca să ne cunoaştem odată starea noastră, să ne examinăm puterile şi faptele noastre şi să vedem cum că până acuma prea mult ne-am încrezut în puterile noastre de viaţă, — prea mult am contat pe bunătatea nemărginită a lui Dumnezeu care ne-a susţinut şi protejat chiar şi atunci când noi înşine am uitat şi uităm viitorul nostru cultural. Să luăm exemplu dela naţiunile conlocuitoare şi ca distingere să privim — nu cu mâinele în sân, — cum că germanii din Bănatul Timişan afară de părtinirea altor foi naţionale-universale, mai susţin încă altele provinciale. Aşa vedem existând foi germane în Timişoara, Becicherecul mare, Vârşeţ, Biserica Albă, Lugoş, Oraviţa şi în toate locurile mai în-

semnate, iar noi cari suntem cu mult mai numeroşi, nu avem nici o foaie de toate zilele".

Astfel reproşa Grozescu nepăsarea românilor, servindu-le exemple din jurul lor spre a le verifica desinteresarea. Ochiul său a fost pururea atent la toate cele şi cele bune ce se întâmplau în colţul de ţară bănăţean, şi niciodată nu a trecut cu vederea vreo manifestare românească fără să o laude şi să o dea de exemplu, dacă ea servea scopului suprem „viitorului naţional".

Pentru a evidenţia şi această latură a activităţii sale am înscris acest din urmă capitol în care dacă n'am vorbit cu precădere despre recensiile sale propriu zise, am ţinut cu tot dinadinsul să amintim „recensiile" sau cronicile pe cari le făcea el mai ales vieţii ce se desfăşura în jurul său şi asupra căreia ochiul său a fost pururea aţintit.

Concluzii şi încheere

În cele precedente, am desprins variatele aspecte ale activităţii lui Iulian Grozescu. Rezumând cele spuse vom încerca a defini personalitatea scriitorului bănăţean prin înfăţişarea înţelesului pe care îl are opera sa, privită din perspectiva anilor scurşi dela vieţuirea lui şi până azi.

În acest scop se impune a arunca o privire retrospectivă asupra mişcării literare din timpul când a activat Iulian Grozescu.

Din cele spuse până acuma reese că întreaga activitate scriitoricească a lui Grozescu se cuprinde între anii 1859—1872.

Împlinirea măreţului act al celei dintâi uniri (a Principatelor Româneşti) împreună cu toate acţiunile temeinice care s'au cristalizat în preajma şi pentru desăvârşirea acestui act, au trezit în inimile celor năpăstuiţi, noui nădejdi şi credinţe noui. Pe de altă parte, evenimente îmbucurătoare se închiagă şi în cuprinsul Ardealului şi Banatului, evenimente cari la rândul lor îndreptăţeau aceleaşi nădejdi întrun viitor de aur. Astfel: înfiinţarea mitropoliei unite la Blaj (1860), reînfiinţarea celei ortodoxe la Sibiu (1864) unde Şaguna după un an de neobosită luptă, întinde mâna mitropolitului unit Suluţ pentru ca deasupra luptelor confesionale să înfiinţeze „Asociaţiunea pentru literatură română şi cultura poporului român", care era să fie de acum un „razim naţionalităţii române", cum spunea Cipariu, vice-preşedintele ei de atunci.

În jurul acestei binefăcătoare instituţii s'au grupat cele mai proeminente figuri culturale şi politice şi astfel s'a început o fecundă acţiune de luminare a poporului.

Mişcarea literară îşi capătă şi ea un nou impuls şi astfel dela jumătatea secolului al XIX-lea putem înregistra întradevăr o adevărată ascensiune culturală la românii din imperiul Habsburgic.

În adevăr vedem în acea vreme alcătuindu-se societăţi ale tineretului şcolar, societăţi cari editau „gazete" sau „almanahuri" în cari îşi publicau produsul entuziasmului lor produs care dacă nu era de o incontestabilă valoare literară erà totuş preludiul unei regenerări culturale. Astfel la 1854 a apărut *„Zorile Bihorului"*, la 1859 a apărut la Arad *„Mugurii"* Alma-

nahul beletristic al junimii gimnaziale din Arad, în care debutează Grozescu.

În jurul acestor publicaţii „tineri iubitori de literatură“ se întrec în a căuta, fie nădejdea de mai bine a românilor subjugaţi, fie bogăţiile imense ale nepreţuitei poezii poporale ce abia din această vreme, încep a fi căutate şi adunate.

Astfel în câmpul literaturii noastre, Atanasie M. Marienescu, bănăţeaenul care cel dintâi adună în volumul *„Balade“* (1859) poesiile poporale, Aron Densuşianu un fanatic admirator al lui Bolintineanu, apoi Ioachim Drăgescu colaborator la „Concordia“ şi „Foia pentru minte“.

Printre aceşti *„cântăreţi plini de bunăvoinţă şi de sentimente frumoase“* cum spune Nicolae *Iorga* în a sa Istorie a literaturii româneşti, se află şi scriitorul nostru, poetul Iulian Grozescu. În mijlocul acestora este a se fixa locul de cinste în istoria literaturii româneşti de dincoace de Carpaţi. Prin unghiul acelor vremi trebue privită opera lui spre a se învrednici la urmă de toată indulgenţa noastră.

Căci, cum el însuş spune întro polemică ce o are cu unul A. Cosovan asupra poesiilor lui Iosif Vulcan despre care cel din urmă s'a exprimat defavorabil întro recensie *), poeţii ardeleni şi bănăţeni erau întradevăr „departe îndărătul celor din România literară“, însă de acea să nu negăm talentul celor de aici, — ci să căutăm cauzele adevărate de ce nu pot excela aceste talente, întralt chip frumoase. Să căutăm cauzele înapoerii iar acolo unde întradevăr sunt în stările ne-

---

*) Câteva reflexiuni despre critica lui A. Cosovan asupra poesiilor lui I. Vulcan: „Albina“ an. I., Nr. 80 din 18/28 Octombrie 1866.

favorabile, care ne apasă, ne împiedecă în desvoltarea puterilor spirituale; — numai având această consideraţiune ne vom putea explica de ce din poporul cel atât de poetic nu s'au putut ridica mai mulţi, poeţi cari să poată emula cu clasicii naţiunilor mai favorate de soartă, mai libere, mai înaintate în cultură".

Iată deci însuşi poetul nostru e conştient de inferioritatea poeziilor din părţile supuse şi atribue această inferioritate stăpânirilor precare, vitrege oricăror creaţii şi proporţii universale.

În această ambianţă este a invoca figura lui Iulian Grozescu, iar concluziile care le-am putea atrage din cele spuse aci, sunt de asemenea formulate cu aceleaşi consideraţiuni.

Iulian Grozescu a scris într'o epocă de avântat naţionalism, dar când formele de exprimare erau încă controversate, ortografia lui Cipariu, — ce-i drept, impunătoare — îngreuna însă o exprimare fluidă, poetică.

Deaceea discuţiunile asupra lumei literare, deşi au început de mai bine de jumătate de secol înaintea lui Grozescu, nu s'a sfârşit nici până la el, ba încă şi el îşi spune cuvântul în multe ocaziuni.

Astfel stând lucrurile, urmează să reţinem pentru determinarea străduinţelor lui Grozescu aceste consideraţiuni cari toate nu vor face decât să-i îndreptăţească odată mai mult locul pe care trebue să i-l dăm în istoria literaturii noastre.

Poet animat de sentimente naţionale, cântăreţ al unor vremi pe care le visa neîncetat; biciuitor al moravurilor uşoare, printro satiră destul de acidulată; *nuvelist* inspiat din mediul satului bănăţean şi din

trecutul aceluiaş colţ de ţară; *ziarist* luptător pentru drepturi naţionale şi pentru propăşirea poporului românesc pe care l-a iubit purtându-i întotdeauna de grijă, şi mai mult decât toate acestea, *profet al unirii* spirituale naţionale a românilor de pretutindenea, *apostol al conştiinţei naţionale româneşti.*

In scurta sa viaţă şi în şi mai scurta sa activitate, el a desprins cele mai nebănuite tainiţe ale sufletului românesc, a formulat cele mai vrajnice aspiraţii româneşti şi cu perseverenţă şi tenacitate a luptat din răsputeri la urnirea carului în care destinele unui neam încercat şi năpăstuit se voiau duse înspre izbândă.

Şi acum când izbânda s'a împlinit tocmai cum profeţise el, acum — când visul de care era el animat s'a întruchipat aevea, trebue cu atât mai mult să-i fixăm locul printre cei cari şi-au irosit viaţa pentru vecinica vieţuire a naţiunii româneşti.

POESII

DE

JULIANU GROSESCU,

EDATE PRIN

EMERICU B. STANESCU.

ARADU,
CU TIPARIULU LUI STEFANU GYULAI
1869.

De acelaş autor:

1. Călătoria Contelui Denidorff în Banat (1930) epuizat.

2. Banatul de altă dată, cu 30 stampe (1931) epuizat.

3. Figuri bănăţene (sub tipar).

TIPOGRAFIA
»VOINŢA«
TIMIŞOARA